

Recenzja dorobku habilitacyjnego dr-a Oresta Semotiuka (zatrudnionego w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk) przedłożonego do oceny w ramach przewodu habilitacyjnego.

Habilitant uzyskał stopień PhD w dziedzinie nauk społecznych, nadany na Lwowskim Narodowym Uniwersytecie im. Iwana Franki na podstawie przedłożonej rozprawy: „Ukraina w procesie politycznym w Europie w latach 1914-1921 (na materiałach ówczesnej prasy niemieckiej i austriackiej) – Україна в політичному процесі Європи 1914-1921 років (за матеріалами німецькомовної преси)” i nie jest mi znany fakt wszczęcia innego przewodu habilitacyjnego dotyczącego dr-a Semotiuka.

W toku dotychczasowej kariery zawodowej habilitant zajmował kolejno następujące stanowiska; w okresie:

1993 – 1995 był zastępcą kierownika Ukraińsko-Austriackiego Centrum Naukowego Ukraińskiej Akademii Nauk (Wiedeń-Lwów);

1995 - 1997 był pracownikiem naukowym w Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut (Austriackiego Instytutu Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej, Wiedeń-Lwów);

1997 – 1999 był doktorantem nauk politycznych na Wydziale Nauk Politycznych Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki, jednocześnie (w latach 1997 – 1998) będąc bibliotekarzem w czytelni niemieckiej Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka (instytucja UAN);

1998 – 2001 był wykładowcą języka niemieckiego na Wydziale Języków Obcych Ukraińskiej Akademii Druku we Lwowie;

wrzesień 2001 – czerwiec 2019 był zastępcą kierownika Katedry Lingwistyki Stosowanej - profesorem nadzwyczajnym (Politechniki Lwowskiej);

listopad 2018 – październik 2021 był profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Nowych Mediów Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki;

wrzesień 2021 – wrzesień 2023 był profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Dziennikarstwa Międzyregionalnej Akademii Zarządzania Personalem w Kijowie.

Obecnie pracuje w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk.

Oceny dokonuję na podstawie: USTAWY z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, a w szczególności fragmentu:

Art. 219. 1. Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
 - c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Dotychczas przytoczone dane pozwalają uznać za spełnione kryteria w punktach 1 i 3 Art. 219. Natomiast układ tej recenzji będzie kolejno uwzględniał zasady wymienione w punkcie piątym zawartej „Umowy o dzieło ud/25/04/2026 w sprawie opracowania recenzji w postępowaniu w postępowaniu o nadaniu stopnia doktora habilitowanego...” (5. Recenzja pracy powinna być dokonana według poniższych zasad... dalej punkty 1-8, z czego pierwszy wykonano).

Punkt 3a. Habilitant przedstawił dwa osiągnięcia: swoją monografię: „Російсько-українська війна у сучасній політичній карикатурі (медіатизація воєнних конфліктів сучасності)”, wydaną w Drohobyczu przez wydawnictwo КОЛО, rekomendowaną do druku przez 5 samodzielnych pracowników naukowych z uczelni Kijowa, Lwowa i Zaporozża oraz 3 cykle publikacji poświęconych kolejno:

I. Dyskursowi politycznemu, typologii konfliktów zbrojnych (w tym rosyjsko-ukraińskiej wojny) oraz ich przedstawienia w dyskursie medialnym, jak również tematu mediatyzacji i wojny hybrydowej:

1. Semotiuk, O. (2016). Media Communication and Media Linguistics: Current State and Development Prospects//*Proceedings of CADES International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Research*. Science and Innovation Center Publishing House, St. Louis, Vol.1, p. 81-87;

2. Semotiuk, O. (2016). Berichterstattung ukrainischer und deutscher Presse über die russische Aggression in der Ukraine: vergleichende Analyse. *Kremenets comparative studies*, № 6 с.126-131;
3. Semotiuk, O. (2015). Аналіз дискурсу vs. контент-аналіз: методико-методологічні відмінності і подібності. *Збірник наукових праць «Людина. Комп'ютер. Комунікація»*, Львів, видавництво Львівської Політехніки., С.79-82;
4. Semotiuk, O. (2013). Концептуальна метафора як засіб реалізації когнітивної матриці «свій-чужий» в політичному дискурсі (на прикладі виступів А. Меркель). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л.Українки.*, № 17, С. 98-101;
5. Semotiuk, O. (2013). Передвиборчі програми політичних партій України: комп'ютерний контент-аналіз. *Збірник наукових праць «Людина. Комп'ютер. Комунікація»*, Львів, видавництво Львівської Політехніки., С.146-148;
6. Semotiuk, O. (2011). Президентські вибори в Україні 2010: комп'ютерний контент-аналіз періодичних видань ФРН. *Мова і культура*. – К.:Видавничий дім Дмитра Бураго, . – Вип.14. – Т. VII (153). –С.223-228;
7. Semotiuk, O. (2011). Інавгураційні промови українських та німецьких президентів: контент-аналіз комунікативних стратегій. *Нова філологія. Збірник наукових праць.* – Запоріжжя,- № 44.- С.134-137;
8. Semotiuk, O. (2010). Контент-аналіз як метод семантичної експертизи в судовій лінгвістиці. *Людина. Комп'ютер. Комунікація. Збірник наукових праць.* – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська Політехніка», - С.165-168;
9. Semotiuk, O. (2010). Комп'ютерний контент-аналіз аргументаційної бази політичних промов В. Черчилля і Й. Геббельса (1939-1945). *Нова філологія. Збірник наукових праць.* – Запоріжжя,- № 38.- С.95-100;
10. Semotiuk, O. (2009). Політична комунікація як об'єкт політичної лінгвістики: міждисциплінарний аспект.– *Нова філологія. Збірник наукових праць.* – Запоріжжя, № 35- С.148-151;
11. Semotiuk, O. (2009). Висвітлення українсько-російського газового конфлікту 2009 р. у німецькій пресі (комп'ютерний контент-аналіз публікацій). *Мова і культура*– К.:Видавничий дім Дмитра Бураго,- Вип.12. – Т.ІІІ (128). - С.217-222;
12. Semotiuk, O. (2008). Кількісні методи дослідження науки в структурі наукознавства: сучасний стан і перспективи. *Науковий вісник ВДУ.- Луцьк*, № 5.- С.537-540;
13. Semotiuk, O. (2008). Порівняльний контент-аналіз передвиборчих програм українських та німецьких політичних партій. *Нова філологія. Збірник наукових праць.* – Запоріжжя,- № 32.- С.235-240;
14. Semotiuk, O. (2007). Застосування контент-аналізу в дослідженнях преси як масового джерела. *Вісник Львівського університету. Серія журналістики*, Вип. 30. С.68-73;

15. Semotiuk, O. (2004). Комп'ютерний контент-аналіз: основні завдання, сфери застосування, переваги і недоліки. *Вісник Львівського університету. Серія журналістики*, Вип. 25. С.397-401;
16. Semotiuk, O. (2004). Контент-аналіз у світлі теорії комунікації Люманна і Шенона. *Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць*. Вип. 11. Книга 2. Вид. дім Дмитра Бураго. — К. 2004.— С. 139-142.
- Semotiuk, O. (2001). Українське питання у німецькій пресі у першій чверті і наприкінці 20 століття: порівняльний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія журналістики* № 21, 2001. с.317-327;

II. Typologii konfliktów zbrojnych (w tym rosyjsko-ukraińskiej wojny) oraz ich przedstawienia w dyskursie medialnym, a także publikacje na temat mediatyzacji i wojny hybrydowej.

1. Semotiuk, O. (2022). Russian-Ukrainian military conflict: terminological and discursive dimensions. *Visnyk of the Lviv University. Journalism Series*, 51, 96–105;
2. Semotiuk, O. (2021). "War", "armed conflict", "hybrid war in media: interrelation of concepts. *GeoPolitica. Revista de Geografie Politică, Geopolitică și Geostrategie*, 87-88 (2), 152-156;
3. Semotiuk, O. (2017). Політичний медіадискурс і медіатизація політики як базові концепти політичної комунікативістики. *Науковий вісник Східноєвропейського університету ім. Лесі Українки*, №3 (352). С.276-281;
4. Semotiuk, O. (2017). Медіатизація як соціокультурний феномен: концептуально-термінологічні аспекти (зіставний аналіз). *Кременецькі компаративні студії*, випуск VII. Том 2, с.72-80;

III. Roli humoru w konfliktach militarnych (w szczególności pełnowymiarowa agresja Rosji na Ukrainę) i politycznych (kampanie wyborcze) oraz teoretyczne aspekty karykatur i memów jako gatunków humoru politycznego.

1. Semotiuk, O. (2023). Superhero contra butcher: Zelensky and Putin in political cartoons on Russian aggression. *Visual Communication* [70 pkt. w ministerialnym wykazie czasopism punktowanych], 0(0);
2. Semotiuk, O. (2023). Laughing at political opponents: Poroshenko's vs. Zelensky's supporters in memes. *European Journal of Humour Research*, [20 pkt.] 11 (2), 37-48;
3. Semotiuk, O. (2022). Making fun of power: political cartoons and memes about President Zelensky (quantitative and qualitative analysis). *European Journal of Humour Research* [20 pkt.], 10 (4), 82-98¹;
4. Semotiuk, O. (2021). Wer bin ich: Strategie oder Zufall? Medienlinguistische Analyse von Karikaturen und Memes über den Präsidenten Zelensky. In: D. Kaczmarek & M. Michon (Eds.), *Texte*

¹ Tu błędny zapis. Prawdopodobnie chodzi o artykuł: Orest Semotiuk, Viktoriya Shevchenko: „To make fun of power: political cartoons and memes about President Zelensky. Quantitative and qualitative analysis”

und Medien. Linguistische Zugänge zu Textmanifestationen in medialen Spielräumen. (pp. 143-164). Peter Lang;

5. Semotiuk, O. (2021). Internationale Konflikte in der politischen Karikatur: medienlinguistische Analyse von Karikaturen zum russisch-ukrainischen Militärkonflikt. In: J. Bateman & A. Kapuscinska (Eds.), *Sprache und Bild in der öffentlichen Kommunikation*, (pp. 259-281);

6. Semotiuk, O. (2020). Ukrainisch-russischer Militärkonflikt in amerikanischer, deutscher und ukrainischer Karikatur: medienlinguistische Analyse. In: M. Cieszkowski & J. Pociask (Eds.) *Text- und Diskurswelten in der massenmedialen Kommunikation*. (pp.259-281). Peter Lang;

7. Semotiuk, O. (2015). Політична карикатура: функції, типологія, інтерпретація (комп'ютерний контент-аналіз політичних карикатур США, ФРН та України. *Дані текстових корпусів лінгвістичних досліджень*; монографія/В. А. Широков, І.В. Шевченко, А.П. Загнітко та ін.; за ред. О.П. Левченко. - Львів: Вид-во Львівської Політехніки, 2015.- с 145-158.

Ściślej mówiąc, do oceny przedstawiono 14 rozdziałów i artykułów wchodzących w skład wyżej wspomnianych cykli oraz – co ciekawe – 3 artykuły nie wymienione w powyższych wykazach (*Орест Семотюк: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА У ПОЛІТИЧНИХ КАРИКАТУРАХ США, ФРН ТА УКРАЇНИ: ДОСВІЩ КІЛЬКІСНОГО І ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ; Орест Семотюк: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА У ПОЛІТИЧНИХ КАРИКАТУРАХ США, ФРН ТА УКРАЇНИ: ДОСВІЩ КІЛЬКІСНОГО І ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ* oraz *Орест Семотюк: „DISCOURSE ANALYSIS VS. CONTENT ANALYSIS: METHODOLOGICAL SIMILARITIES AND DIFFERENCES”*). Wykazy liczyły 26 pozycji, tytuły tych, które realnie dostarczono do oceny i będą jej podlegały - zostały na powyższych wykazach podkreślone

Punkt 3b: Habilitant podał ubogie dane: Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy, z oddzielnym uwzględnieniem autocytowań: wg Google Scholar: 75 ; wg Academia.edu: 84

2. Indeks Hirscha. 6, przy tym niemożliwe do weryfikacji, gdyż wiadomo, że obie strony nie podają zazwyczaj pełnych danych. Natomiast w AD Scientific Index (indeksującym ponoć 2,6 miliona uczonych z 221 krajów) ten badacz prawdopodobnie nie jest notowany.

Punkt 3c:

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitant opublikował jedną monografię, 8 rozdziałów w wieloautorskich monografiach naukowych (lub zbiorach prac naukowych), 26 artykułów naukowych w czasopiśmie.

Punkt 3d:

Jeśli chodzi o przedstawione do oceny artykuły umieszczone w czasopismach wymienionych na aktualnej ministerialnej liście czasopism punktowanych, udało się habilitantowi umieścić jeden artykuł w „Visual Communication” za 70 punktów (brak w zapisie pełnych danych bibliograficznych, co nie wiadomo, co oznacza) oraz dwa w „European Journal of Humour Research” za 20 punktów. Ponadto publikował w ważnych ukraińskich czasopismach naukowych i uniwersyteckich, jak: „Kremenets comparative studies, Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л.Українки” („Кременецькі компаративні студії” – w sumie 3 artykuły), „Нова філологія. Збірник наукових праць Запоріжжя” (wydawnictwo periodyczne), „Науковий вісник ВДУ”, „Вісник Львівського університету. Серія журналістики” (3 artykuły) oraz zagranicznych: „GeoPolitica. Revista de Geografie Politică”, „Geopolitică și Geostrategie” oraz w paru wydawnictwach zbiorowych, przypuszczalnie mających charakter seryjny czy periodyczny.

Punkt 3e:

Jeśli uznać za „wiodącą rolę” np. redagowanie tomu, to redakcji prac zbiorowych kandydat nie podaje. Natomiast nie jest możliwa ocena artykułów czy rozdziałów habilitanta pod kątem wyróżniania się lub niewyróżniania wśród innych prac danego tomu.

Punkt 3f:

Ocena wskazanego przez kandydata osiągnięcia naukowego, w tym, czy stanowi ono znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej:

Na przedłożoną do oceny monografię, jak również cykle artykułów należy spojrzeć całościowo, gdyż artykuły stanowią bądź studia wstępne, bądź rozwinięcia, bądź uzupełnienia kolejnych rozdziałów monografii. Ponadto zaznaczam, że ponieważ habilitacja robiona jest w Polsce to stan polskiego medioznawstwa i innych nauk będzie zasadniczym punktem odniesienia dla mojej oceny.

Opis monografii:

I. Wstęp wskazuje, że monografia poświęcona jest analizie procesów mediatyzacji konfliktów zbrojnych w ramach współczesnego humorystycznego dyskursu medialno-politycznego, ze szczególnym uwzględnieniem rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego oraz jego reprezentacji w

karykaturze politycznej. Autor wychodzi z założenia, że mediatyzacja stanowi długotrwały proces przekształcania komunikacji społecznej oraz dostosowywania instytucji do „logiki mediów”, co wpływa na sposób konstruowania rzeczywistości społeczno-politycznej. W tym kontekście karykatura polityczna traktowana jest jako centralna jednostka dyskursu humorystycznego oraz jako multimodalny tekst medialny łączący elementy werbalne i niewerbalne.

Podstawę empiryczną badań stanowi korpus 535 karykatur politycznych pochodzących z Niemiec, USA, Ukrainy i Rosji, zgromadzonych z wyspecjalizowanych galeriach internetowych. Materiał obejmuje okres od marca 2014 do lutego 2016 roku, a jego kontekst wyznaczają kluczowe wydarzenia ówczesnej fazy konfliktu (m.in. aneksja Krymu, katastrofa MH17, negocjacje mińskie). Analiza prowadzona jest na trzech poziomach: reprezentatywnym (postacie i obiekty), interaktywnym (relacja tekst–odbiorca) oraz kompozycyjnym (organizacja elementów wizualnych i werbalnych).

Monografia opiera się na podejściu interdyscyplinarnym, łączącym dorobek medioznawstwa, lingwistyki, politologii, kulturoznawstwa i teorii dyskursu. Kluczowe znaczenie mają trzy perspektywy:

- * podejście funkcjonalne – akcentujące rolę mediów w kształtowaniu opinii publicznej;
- * podejście framingowe (ramowe) – traktujące mediateksty jako narzędzia selekcji i organizacji rzeczywistości;
- * podejście synergiczne/interdyscyplinarne – integrujące różne tradycje badawcze.

Na poziomie metod zastosowano kombinację metod ilościowych i jakościowych: komputerową analizę treści (z użyciem programu MAXQDA 20), multimodalną analizę dyskursu oraz analizę ramową. Takie połączenie umożliwia zarówno identyfikację wzorców ilościowych, jak i interpretację znaczeń oraz strategii komunikacyjnych obecnych w karykaturach.

Głównym celem pracy jest określenie specyfiki karykatury politycznej jako multimodalnego tekstu medialnego oraz jej roli w procesach mediatyzacji konfliktów zbrojnych. Realizacji tego celu służą cele szczegółowe, obejmujące m.in.:

- opracowanie aparatu pojęciowego dotyczącego konfliktu zbrojnego, mediatyzacji i dyskursu medialnego;
- wypracowanie metodologii analizy multimodalnych tekstów medialnych;
- charakterystykę humorystycznego dyskursu medialno-politycznego;
- opis funkcji, typologii i historii karykatury politycznej;
- analizę jej środków oddziaływania, zarówno werbalnych, jak i niewerbalnych;
- porównanie sposobów przedstawiania konfliktu w różnych kontekstach narodowych.

Monografia ma dowieść, że karykatura polityczna stanowi istotne narzędzie interpretacji i konstruowania rzeczywistości konfliktu w przestrzeni medialnej, a jej analiza wymaga nowoczesnych, zintegrowanych podejść metodologicznych.

Jako szczególne swoje osiągnięcia autor wymienia:

- interdyscyplinarne podejście do mediatyzacji oraz analizy dyskursywnego wymiaru konfliktów zbrojnych z zastosowaniem metod ilościowych i jakościowych, a także komputerowych programów analitycznych;
- wskazówki dotyczące opracowania całościowej koncepcji badań nad dyskursem na podstawie „pragmatyzmu konceptualnego”, który uwzględnia metodologiczne i metodyczne podejścia różnych nauk oraz specyfikę konkretnego obiektu analizy;
- autorską definicję karykatury politycznej jako podstawowej jednostki humorystycznego dyskursu mediapolitycznego;

a ponadto:

- uzupełnienie aparatu terminologicznego służącego do badań nad dyskursem o pojęcie „humorystyczny dyskurs mediapolityczny” (HDMP), definiowany jako interdyskursywny fenomen hybrydyczny, aktualizujący się w multimodalnych mediatekstach na poziomie indywidualnym, grupowym i społecznym;
- doprecyzowanie relacji między pojęciami „tekst multimodalny” i „tekst kreolizowany”;
- doprecyzowanie relacji między pojęciami „multimodalność” i „multimedialność”;
- doprecyzowanie relacji między pojęciami „intertekstualność”, „transtekstualność” i „precedensowość” w odniesieniu do multimodalnych mediatekstów;
- opis funkcji karykatury politycznej z uwzględnieniem jej interdyscyplinarnego charakteru i potraktowanie jej jako podstawowej jednostki humorystycznego dyskursu mediapolitycznego w całej jego interdyskursywności.

Ponadto w monografii dalej rozwinięto:

- * teorię multimodalności będącą podstawą analizy humorystycznego dyskursu oraz
- * teorię karykatury politycznej jako tekstu multimodalnego i podstawowej jednostki medialnego dyskursu politycznego;
- * teorię transtekstualności G. Genette’a, tak aby ją wykorzystać do analizy typowych cech karykatury politycznej.

II. Rozdział pierwszy przynosi dokładne objaśnienie użytej terminologii, na tle stanu badań, możliwie najnowszego, w związku z tym dzieli się na podrozdziały:

- Konflikty zbrojne: konceptualizacja terminów „konflikt”, „wojna”, „wojna hybrydowa”
- Ukazywanie konfliktów zbrojnych w mediach: poziomy interpretacji
- Mediatyzacja jako dyskursywne ujmowanie i konstruowanie rzeczywistości: doświadczenie światowe i ukraińskie
- Dyskurs medialny i teksty medialne: podejścia badawcze
- Dyskurs medialny: podstawowe cechy, typologia i funkcje, w tym:
- Tekst medialny jako centralna kategoria dyskursu medialnego
- Multimodalny, hybrydowy, kreolizowany czy polikodowy tekst medialny: aspekty terminologiczne

Rozdział ma charakter teoretyczno-metodologiczny i stanowi fundament dla dalszych analiz, koncentrując się na problematyce konfliktów zbrojnych, ich medialnej reprezentacji oraz kategorii mediatyzacji i dyskursu medialnego. Punktem wyjścia jest przegląd terminologii i typologii konfliktów. Autor wskazuje, że w literaturze naukowej pojęcia „wojna”, „konflikt” i „konflikt zbrojny” są często używane zamiennie, mimo istniejących różnic definicyjnych. Współczesne klasyfikacje konfliktów opierają się na różnych kryteriach (np. intensywności działań, skali czy form prowadzenia), przy czym w prawie międzynarodowym termin „konflikt zbrojny” stopniowo zastąpił tradycyjne pojęcie „wojny”.

Szczególne znaczenie przypisano nowym koncepcjom konfliktu, takim jak „wojna hybrydowa”, które odzwierciedlają przemiany współczesnych działań militarnych. Termin ten funkcjonuje jako tzw. pojęcie parasolowe, obejmujące skoordynowane wykorzystanie środków militarnych i niemilitarnych (informacyjnych, ekonomicznych, technologicznych). Brak jego powszechnie uznanej i jednoznacznej definicji wskazuje na złożoność zjawiska oraz konieczność podejścia interdyscyplinarnego. Jednocześnie różnorodność narzędzi badawczych utrudnia stworzenie spójnej metodologii analizy medialnego przedstawiania konfliktów.

W analizie sposobów reprezentacji konfliktów w mediach kluczową rolę odgrywa podejście ramowe (*framing*), polegające na selekcji i organizacji informacji w taki sposób, aby wpływać na interpretację odbiorcy. Ramy interpretacyjne wskazują sprawców, definiują problem oraz sugerują rozwiązania, wykorzystując m.in. obrazy, stereotypy i metafory. Na tej podstawie wyróżnia się dwa przeciwstawne modele narracji: „peace journalism”, nastawiony na deeskalację konfliktu, oraz „war journalism”, utrwalający opozycję „my – oni”. Framing stanowi ważne ogniwo łączące medioznawstwo i lingwistykę stosowaną.

Istotnym elementem rozdziału jest analiza mediatyzacji jako procesu przenikania mediów do wszystkich sfer życia społecznego. Autor omawia dwa główne podejścia: instytucjonalne, które akcentuje autonomię mediów i ich wpływ na inne instytucje społeczne, oraz społeczno-konstruktivistyczne, ujmujące media jako narzędzie konstruowania rzeczywistości społeczno-kulturowej. Wspólnym mianownikiem obu ujęć jest przekonanie o ścisłym związku między komunikacją medialną a przemianami społecznymi. Mediatyzacja realizuje się w dyskursie mediów, rozumianym jako proces przekazywania i negocjowania znaczeń w określonym kontekście społecznym. Dyskurs ten podlega konkurencji interpretacji i wykorzystuje strategie perswazyjne oraz manipulacyjne, szczególnie widoczne w warunkach konfliktów informacyjnych. Jego analizę umożliwiają takie kategorie jak reprezentacja, tożsamość uczestników komunikacji, produkcja i odbiór przekazu oraz jego regulacja kulturowa.

Podstawową jednostką medialnego dyskursu jest medialny tekst, traktowany jako semiotycznie zorganizowany przekaz. Współczesne medialne teksty mają często charakter multimodalny, łącząc

różne systemy znaków (werbalne i niewerbalne)². Ich rozwój wiąże się z postępem technologii cyfrowych, który doprowadził do powstania nowych typów tekstów, takich jak teksty sieciowe czy memy. Multimodalność, transtekstualność oraz osadzenie w określonej medialnej kulturze stanowią ich podstawowe cechy.

Wnioski rozdziału podkreślają, że badanie konfliktów zbrojnych w mediach wymaga podejścia interdyscyplinarnego, integrującego narzędzia politologii, medioznawstwa i lingwistyki. Kluczowe znaczenie mają kategorie mediatyzacji, framingu oraz medialnego dyskursu (dalej stosować będę termin *mediadyskurs*), które umożliwiają analizę sposobów konstruowania rzeczywistości konfliktu. Jednocześnie rozwój technologii komunikacyjnych i wzrost znaczenia mediów sprawiają, że analiza multimodalnych mediatekstów staje się jednym z centralnych kierunków współczesnych badań humanistycznych³.

III. Rozdział I i w swych podrozdziałach kolejno omawia:

- Karykaturę polityczną jako tekst multimodalny: aspekty dyskursywno-historyczne, funkcjonalno-typologiczne oraz pragmatyczne.
- Teorie humoru i humorystyczny mediapolityczny dyskurs: poziomy aktualizacji.
- Historię karykatury politycznej.
- Definicję, podstawowe cechy i funkcje karykatury.
- Typologię karykatur.
- Multimodalność i transtekstualność jako środki osiągnięcia efektu komicznego w karykaturze.

Rozdział poświęcony jest więc humorystycznemu dyskursowi medialno-politycznemu (HDMP) oraz karykaturze politycznej jako jego podstawowej jednostce. Punktem wyjścia jest uznanie humoru za uniwersalium społeczno- i językowiokulturowe, którego odbiór jest jednak zróżnicowany i zależny od kontekstu kulturowego, czynników społecznych oraz intencji nadawcy. Analiza humoru opiera się na trzech głównych grupach teorii: wyższości, uwolnienia oraz niezgodności. Dwie pierwsze koncentrują się na funkcjach społecznych i psychologicznych, natomiast teoria niezgodności opisuje mechanizmy strukturalne humoru, polegające na zestawieniu sprzecznych scenariuszy znaczeniowych. W przypadku tekstów multimodalnych konieczne jest uwzględnienie zarówno kontekstu kulturowego, jak i współdziałania różnych kodów semiotycznych.

Humor realizuje się w HDMP jako narzędzie konstruowania tożsamości uczestników komunikacji na poziomie indywidualnym, grupowym i społecznym. Praktyki dyskursywne w tym obszarze odnoszą się do problemów politycznych wywołujących napięcia i emocje, a ich wybór zależy od tożsamości odbiorców. Na poziomie społecznym dyskurs humorystyczny pełni funkcję mediacyjną między społeczeństwem a elitami politycznymi, umożliwia krytykę rzeczywistości, redukcję napięć

² Moim zdaniem multimodalność niekoniecznie tylko na tym polega i jest to koncepcja uproszczona, ale niemniej często spotykana.

³ I społecznych, ale habilitant ma prawo postawić akcent na humanistyce.

oraz utrwalanie wspólnotowego doświadczenia interpretacyjnego. Oprócz funkcji identyfikacyjnej, ideologicznej i poznawczo-emotywniej pełni także funkcję konstruktywną (konstrukcyjną), tworząc alternatywną rzeczywistość medialną za pomocą specyficznych chwytów humorystycznych.

Centralnym obiektem analizy jest karykatura polityczna, rozumiana jako multimodalny tekst o charakterze wizualno-werbalnym. Jej interdyscyplinarny status sprawia, że jest różnie definiowana w zależności od dyscypliny: jako komentarz medialny, narzędzie komunikacji politycznej, forma propagandy lub tekst kulturowy. Do jej podstawowych cech należą aktualność, krytycyzm, zasada wyobcowania oraz wykorzystanie środków wizualnych i językowych. Karykatura realizuje wszystkie funkcje HDMP, w tym szczególnie funkcję konstruktywną.

Rozdział omawia także typologie karykatur, oparte głównie na kryteriach formy i treści, a także relacji tekst-obraz i na funkcji politycznej. Podkreśla się, że znaczenie karykatury nie wynika z prostego zestawienia elementów werbalnych i niewerbalnych, lecz z ich dynamicznej interakcji. Analiza tej relacji wymaga uwzględnienia kontekstu kulturowego oraz zastosowania teorii humoru i narzędzi semiotycznych.

Istotną częścią rozważań jest klasyfikacja poziomów komunikacji w karykaturze (m.in. podpisy, teksty w obrazie („dymkach”), dialogi postaci, onomatopeje), które mogą współwystępować w jednym tekście. Proces odbioru humoru opiera się na różnorodnych chwytach (np. hiperbola, parodia, sprzeczność, gra tekst-obraz), które często się łączą i przenikają.

W analizie karykatury zastosowano również teorię transtekstualności, wskazując na związki danej karykatury z innymi tekstami i dyskursami. Karykatura funkcjonuje jako wizualny komentarz do rzeczywistości medialno-politycznej, wykorzystując intertekstualność, paratekstualność i metatekstualność.

Wnioski rozdziału podkreślają, że karykatura polityczna jako multimodalny tekst stanowi złożone narzędzie interpretacji rzeczywistości, wymagające interdyscyplinarnego podejścia oraz analizy zarówno struktur formalnych, jak i kontekstów kulturowych i dyskursywnych.

IV. Rozdział II w swych podrozdziałach kolejno omawia:

- teorie humoru i humorystyczny mediapolityczny dyskurs: poziomy aktualizacji;
- historię karykatury politycznej;
- jej definicję, podstawowe cechy i funkcje;
- typologię karykatur;
- multimodalność i transtekstualność jako środki osiągania efektu komicznego w karykaturze.

Rozdział przynosi ujęcie teoretycznych podstaw analizy humorystycznego dyskursu medialno-politycznego (HDMP) oraz jego centralnej jednostki – karykatury politycznej jako tekstu multimodalnego.

Punktem wyjścia jest uznanie humoru za uniwersalium społeczno- i językowo-kulturowe, którego realizacje są jednak silnie zróżnicowane kulturowo i zależne od czynników psychologicznych,

demograficznych czy tożsamościowych. Odbiór komizmu warunkowany jest zarówno kompetencją odbiorcy, jak i intencją nadawcy. W tym kontekście autor odwołuje się do trzech klasycznych grup teorii humoru: teorii wyższości i uwolnienia, koncentrujących się na funkcjach społeczno-psychologicznych, oraz teorii niezgodności, opisującej mechanizm komizmu jako kolizję sprzecznych scenariuszy semantycznych. Szczególnie ta ostatnia stanowi podstawę analizy lingwistycznej i multimodalnej, wymagającej uwzględnienia kontekstu kulturowego, pragmatyki odbioru oraz współdziałania różnych modusów znakowych.

Humor funkcjonuje w ramach HDMP jako narzędzie konstruowania tożsamości – indywidualnej, grupowej i społecznej – poprzez praktyki dyskursywne, które reagują na napięcia między interesami podmiotów a rzeczywistością polityczną. Dyskurs ten pełni na poziomie społecznym funkcję mediacyjną między społeczeństwem a elitami politycznymi, umożliwiając reinterpretację rzeczywistości oraz utrwalanie „kultury śmiechu”. Oprócz funkcji identyfikacyjnej, ideologicznej i poznawczo-emotywniej, HDMP ma charakter konstruktywny: wytwarza alternatywną rzeczywistość medialną poprzez zastosowanie określonych chwytów humorystycznych.

Centralnym obiektem analizy jest karykatura polityczna, ujmowana interdyscyplinarnie: jako komentarz medialny, narzędzie komunikacji politycznej, nośnik kodów kulturowych oraz – w ujęciu lingwistycznym – hybrydyczny tekst multimodalny łączący elementy werbalne i niewerbalne. Do jej podstawowych cech należą aktualność, krytycyzm, zasada deformacji oraz różne formy relacji między obrazem a tekstem. Typologie karykatur opierają się głównie na: kryteriach formy (indywidualna, grupowa, bezosobowa, hybrydyczna), treści (wydarzenie, proces, stan), relacji tekst–obraz oraz funkcji politycznej (opisowa, satyryczna, destrukcyjna).

Kluczowe znaczenie ma tu interakcja komponentów semiotycznych: sens karykatury nie wynika z ich sumy, lecz z dynamicznego współdziałania. Analiza tych relacji uwzględnia cztery poziomy komunikacji (podpis, wstawki, dialogi postaci, onomatopeje), które mogą współwystępować w jednym tekście.

Proces odbioru humoru opiera się na zestawie chwytów (m.in. asocjacja, transformacja, sprzeczność, hiperbola, parodia, gra tekst–obraz), które często się nakładają. Ich funkcjonowanie interpretowane jest również w świetle teorii transtekstualności G. Genette'a: karykatura jako tekst multimodalny wykazuje cechy architekstualności (przynależność do kilku dyskursów), metatekstualności (stanowi komentarz do rzeczywistości), paratekstualności (rola podpisów i wstawek) oraz inter- i hipertekstualności (odwołania jawne i ukryte do innych tekstów).

Całość ujęcia wpisuje karykaturę polityczną w szeroki kontekst mediatyzacji i dyskursywnego konstruowania rzeczywistości, podkreślając jej rolę jako narzędzia interpretacji, krytyki i symbolicznej rekonstrukcji świata społeczno-politycznego.

V. Rozdział III pokazuje jakościowe i ilościowe metody badania karykatury jako tekstu multimodalnego w swych podrozdziałach kolejno omawia i przynosi:

- ogólny przegląd metod: teoria i przykłady zastosowania;
- charakterystykę komputerowej analizy treści⁴;
- charakterystykę multimodalnej analizy dyskursu;
- przykłady zastosowania komputerowej analizy treści i multimodalnej analizy dyskursu do analizy mediatekstów, wskazującej różnice i podobieństwa między nimi
- charakterystykę tzw. analizy ramowej.

Przynosi więc przegląd współczesnych podejść metodologicznych do badania karykatury politycznej jako tekstu multimodalnego oraz uzasadnienie wyboru trzech komplementarnych metod badawczych zastosowanych w monografii.

Autor wychodzi od stwierdzenia, że na przełomie XX i XXI wieku karykatura polityczna stała się istotnym przedmiotem badań wielu dyscyplin – od lingwistyki i medioznawstwa po politologię, kulturoznawstwo i historię sztuki. Zakres analiz jest szeroki i obejmuje m.in. relacje między warstwą werbalną i wizualną, mechanizmy budowania znaczeń, funkcje ideologiczne, strategie komunikacyjne czy procesy konstruowania tożsamości. Badania te wykorzystują zarówno metody jakościowe, jak i ilościowe, przy czym najczęściej stosowane są: multimodalna analiza dyskursu, analiza semiotyczna, analiza treści, analiza ramowa, a także podejścia retoryczne i narracyjne.

Na tym tle autor precyzuje własne podejście metodologiczne, oparte na trzech metodach: komputerowej analizie treści (KAT), multimodalnej analizie dyskursu (MMAD) oraz analizie ramowej. Szczegółowo omawia przede wszystkim procedurę KAT, która ma charakter etapowy i względnie uniwersalny. Obejmuje ona: sformułowanie projektu badawczego, import materiału (dokumentów), opracowanie systemu kodów (formalnych i treściowych), kodowanie danych, sporządzanie notatek analitycznych, wyszukiwanie zakodowanych segmentów oraz końcową interpretację i raportowanie wyników⁵. Istotnym elementem tej metody jest możliwość wizualizacji rezultatów oraz wyraźne rozróżnienie między komponentem obiektowo-językowym (tekst jako materiał) a metajęzykowym (teoria i aparat pojęciowy). KAT zakłada analizę tekstu jako względnie stabilnego nośnika znaczeń i umożliwia ich kwantyfikację.

Drugą metodą jest multimodalna analiza dyskursu, której podstawy teoretyczne wywodzą się z gramatyki funkcjonalnej, semiotyki społecznej, analizy konwersacyjnej i krytycznej analizy dyskursu. W tym ujęciu kluczowe znaczenie ma pojęcie „modusu” jako kulturowo uwarunkowanego sposobu realizacji znaczeń. MMAD koncentruje się na interakcji różnych modusów (np. obrazu i tekstu) oraz na zależności sensów od kontekstu społeczno-kulturowego. Procedura badawcza obejmuje podobne etapy jak KAT (zbieranie danych, wstępna analiza, kategoryzacja, pogłębiona interpretacja), jednak opiera się na odmiennych założeniach: traktuje znaczenia jako zmienne, negocjowane i kontekstualne. W przeciwieństwie do KAT, analizuje tekst w ścisłym związku z kontekstem i procesami społecznymi.

⁴ Autor nazywa tak ilościową analizę zawartości (treści, kontentu) dokonywana za pomocą komputera.

⁵ Jak mogłem się zorientować, nie jest to charakterystyka działania programu lecz opis czynności badacza korzystającego z tego programu.

Autor podkreśla komplementarność obu metod: choć różnią się one epistemologicznie (ilościowa stabilność znaczeń vs. jakościowa ich płynność), ich łączenie pozwala uzyskać pełniejszy obraz analizowanych zjawisk, zwłaszcza w badaniach nad tekstami multimodalnymi.

Trzecim komponentem metodologicznym jest analiza ramowa, która bada sposoby organizowania i interpretowania rzeczywistości w dyskursie. Autor wyróżnia cztery podejścia do badania ram (zorientowane na tekst, interpretacyjno-kwantyfikacyjne, komputerowe i dedukcyjne), wskazując na znaczenie zarówno procedur indukcyjnych (wyprowadzanie ram z materiału), jak i dedukcyjnych (opartych na wcześniejszych założeniach teoretycznych). Szczególną uwagę poświęca ramom wizualnym, które – dzięki swojej bezpośredniości i emocjonalności – silnie wpływają na odbiorców i kształtowanie ich obrazu świata. Jednocześnie zauważa, że metodologia tych badań pozostaje jeszcze niedostatecznie ujednoczona.

W analizie wizualnych mediatekstów wyróżnia cztery poziomy: denotacyjny, semiotyczno-stylistyczny, konotacyjny oraz ideologiczny. Analiza ramowa, podobnie jak MMAD, umożliwia rekonstrukcję procesów tworzenia i przekazywania sensów oraz ich społecznego oddziaływania.

Podsumowując, autor proponuje zintegrowane podejście metodologiczne, w którym komputerowa analiza treści zapewnia ilościową weryfikację i obiektywizację wyników, natomiast multimodalna analiza dyskursu i analiza ramowa pozwalają uchwycić złożoność, kontekstualność i ideologiczne uwikłanie znaczeń w karykaturze politycznej.

VI. Rozdział IV pokazuje trojką medialingwistyczną analizę rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego w karykaturze politycznej (na jego początkowym etapie z 2014 i 2015 roku), w tym:

- komputerową analizę treści, w oparciu o odpowiednio dobrane kategorie formalne i treściowe oraz ich kwantyfikację,
- multimodalną analizę dyskursu karykatur,
- analizę ramową karykatur.

Rozdział zatem przedstawia wyniki kompleksowej analizy karykatur politycznych, dotyczących rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego, zapoczątkowanego aneksją Krymu przez Federację Rosyjską. Badanie miało charakter medioznawczo-lingwistyczny i zostało przeprowadzone z wykorzystaniem metod ilościowych i jakościowych: komputerowej analizy treści, multimodalnej analizy dyskursu oraz analizy ramowej. Narzędziem technicznym był program MAXQDA Analytics Pro 2018, którego funkcje wizualizacyjne — zwłaszcza Code Matrix Browser, Code Relations Browser i Code Landkarte — umożliwiły (przynajmniej zdaniem badacza) zarówno kwantyfikację wyników, jak i uchwycenie relacji między kategoriami analitycznymi.

W analizie wykorzystano trzy systemy kategorii. Pierwszy obejmował typy karykatur oraz kategorie treściowe dotyczące konfliktu: „Uczestnicy”, „Przebieg”, „Kontekst” i „Następstwa”. Drugi system dotyczył poziomów komunikacji werbalnej oraz chwytów humorystycznych. Trzeci obejmował ramy interpretacyjne. Dzięki zastosowaniu Code Matrix Browser możliwe było określenie

częstotliwości występowania poszczególnych kodów w dokumentach i grupach dokumentów, natomiast Code Relations Browser pozwolił prześledzić współwystępowanie kodów, a więc relacje między typami karykatur, chwytami humorystycznymi, poziomami komunikacji, ramami i kategoriami konfliktu.

Wśród typów karykatur najczęściej pojawiały się karykatury z tekstem, karykatury hybrydowe oraz karykatury indywidualne. Wynik ten pokazuje, że karykatura polityczna jako tekst multimodalny realizuje swój cel komunikacyjny nie tylko za pomocą obrazu, ale także poprzez komponent werbalny, który wzmacnia, dopowiada przekaz wizualny, lub z nim kontrastuje. Częste występowanie karykatur indywidualnych świadczy natomiast o silnej personalizacji współczesnej polityki: odpowiedzialność za wydarzenia międzynarodowe i wewnętrzne przypisywana jest konkretnym aktorom politycznym, zwłaszcza przywódcom państw.

Najliczniejsze kategorie treściowe to „Przebieg” i „Uczestnicy”, co oznacza, że autorzy karykatur koncentrowali się przede wszystkim na etapach konfliktu oraz jego głównych podmiotach. Wśród podkategorii dominowały „Osoby”, „Mińsk” i „Krym”. Szczególne zainteresowanie wzbudzały więc: aneksja Krymu, negocjacje mińskie oraz politycy zaangażowani w konflikt lub jego międzynarodowe rozwiązywanie.

Drugi system kategorii ujawnił dominację takich poziomów komunikacji i chwytów humorystycznych jak wstawki, dymki tekstowe, maskowanie, satyra i sprzeczność. Wstawki pełniły zwykle funkcję identyfikacyjną: wskazywały miejsce, instytucję, państwo, osobę lub przedmiot. Dymki tekstowe komentowały obraz, wyjaśniały go albo stanowiły z nim kontrast, tworząc efekt komiczny. Elementy werbalne aktywizowały także idiomy i frazeologizmy. Chwyty humorystyczne rzadko występowały samodzielnie; najczęściej nakładały się na siebie, np. parodia łączyła się z maskowaniem, a maskowanie towarzyszyło satyrze i sprzeczności. Efekt humorystyczny zatem wynikał z interakcji obrazu, tekstu, metafor wizualnych, symboli i aluzji kulturowych.

W trzecim systemie kategorii najczęściej występowała rama „odpowiedzialność” oraz kombinacja „agresja + odpowiedzialność”. Rama odpowiedzialności dominowała niemal we wszystkich kategoriach treściowych, natomiast w kategorii „Uczestnicy” szczególnie częsta była rama kontrastująca agresję z odpowiedzialnością. Oznacza to, że karykaturzyści przedstawiali konflikt przede wszystkim pytając o winę, sprawstwo i konsekwencje działań politycznych. W kategoriach „Kontekst” i „Następstwa” istotna była także rama „konsekwencje ekonomiczne”, odnoszona zwłaszcza do sankcji, ich kosztów politycznych i gospodarczych czyli do ekonomicznych skutków międzynarodowej reakcji na rosyjską agresję.

Analiza relacji między kategoriami pokazała, że karykatury z tekstem najczęściej łączą się z wstawkami i dymkami tekstowymi. W karykaturach z tekstem dominowały chwytów satyry, maskowania, sprzeczności, parodii oraz gry tekst-obraz. W karykaturach bez tekstu najważniejsze było maskowanie, czyli wizualne przekształcenie postaci, obiektu lub sytuacji w taki sposób, aby ujawnić ukryty sens. Karykatury indywidualne i grupowe najczęściej wykorzystywały satyrę, natomiast hybrydowe i bezosobowe — maskowanie. Pokazuje to, że tam, gdzie obecna jest konkretna osoba, komizm częściej

przyjmuje formę satyrycznego komentarza, natomiast tam, gdzie dominuje układ symboli, instytucji i metafor, efekt komiczny opiera się głównie na wizualnym przekształceniu.

Badanie relacji między typem karykatury a ramami interpretacyjnymi ujawniło, że karykatury z tekstem najczęściej aktualizują ramę „odpowiedzialność” oraz kombinację „agresja + odpowiedzialność”. W karykaturach bez tekstu również pojawiały się te same ramy, lecz były one aktywizowane przede wszystkim przez metafory wizualne. W karykaturach hybrydowych najczęstsza była kombinacja „agresja + odpowiedzialność”, natomiast w indywidualnych, grupowych i bezosobowych dominowała sama rama odpowiedzialności.

Szczególnie ważne okazały się związki między ramami a chwytami humorystycznymi. Rama „odpowiedzialność” najczęściej łączyła się z satyrą, maskowaniem, grą tekst-obraz, parodią i sprzecznością. Kombinacja „agresja + odpowiedzialność” najczęściej współwystępowała z maskowaniem, satyrą i sprzecznością. Oznacza to, że analiza ramowa i multimodalna analiza dyskursu wzajemnie się uzupełniają: pierwsza pozwala uchwycić poznawcze schematy interpretacji konfliktu, druga zaś pokazuje, jak schematy te są realizowane emocjonalnie i semiotycznie w obrazie oraz tekście.

Analiza relacji między typami karykatur a kategoriami konfliktu wykazała, że we wszystkich kategoriach dominują karykatury z tekstem. Karykatury hybrydowe najczęściej pojawiały się w przedstawieniach dotyczących aneksji Krymu, międzynarodowych sankcji i reakcji poszczególnych państw, ponieważ łączyły obrazy konkretnych polityków z symbolami narodowymi, społecznymi i instytucjonalnymi. Karykatury indywidualne dominowały w kategorii „Uczestnicy”, szczególnie w przedstawieniach Władimira Putina, Angeli Merkel, François Hollande’a i Baracka Obamy. W podkategorii „Mińsk” częste były karykatury bezosobowe, wykorzystujące metafory i symbole do komentowania negocjacji pokojowych.

W relacji między ramami a kategoriami konfliktu najważniejsze były połączenia: „Osoby – agresja + odpowiedzialność”, „Osoby – odpowiedzialność”, „Aneksja Krymu – odpowiedzialność”, „Mińsk – agresja + odpowiedzialność”. Wyniki te wskazują, że karykaturzyści przypisywali odpowiedzialność przede wszystkim konkretnym politykom: Putinowi za agresję, aneksję Krymu i działania destabilizujące, a przywódcom Zachodu — zwłaszcza Merkel i Obamie — za zbyt łagodną reakcję, nieskuteczne sankcje lub niezdolność do powstrzymania rosyjskiej polityki.

Podsumowując, badanie pokazało, że karykatura polityczna dotycząca rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego jest przeważnie złożonym tekstem multimodalnym, w którym obraz, tekst, symbole, metafory, ramy interpretacyjne i chwyt humorystyczny współtworzą znaczenie. Zdaniem habilitanta połączenie komputerowej analizy treści, multimodalnej analizy dyskursu i analizy ramowej umożliwiło nie tylko ilościowe opisanie materiału, lecz także jakościowe wyjaśnienie mechanizmów konstruowania sensów politycznych, społecznych i ideologicznych. Użycie programu MAXQDA pozwoliło uporządkować dane, zwizualizować wyniki, przeanalizować współwystępowanie kodów i zwiększyć przejrzystość oraz wiarygodność całego badania.

VII. Monografie kończy wyliczenie następujących wniosków ogólnych (z niektórymi z nich recenzent jednak się nie zgodzi), a zarazem zasług monografii:

1. Monografia porządkuje aparat pojęciowy badań nad konfliktami zbrojnymi i mediatyzacją, pokazując, że współczesne konflikty coraz częściej opisuje się jako zjawiska hybrydowe, w których obok działań militarnych kluczową rolę odgrywają środki informacyjne, dyplomatyczne, ekonomiczne i technologiczne.

2. Mediatyzacja została ujęta jako proces przenikania mediów do wszystkich sfer życia społecznego, a przede wszystkim jako mechanizm konstruowania rzeczywistości. Autor łączy podejście instytucjonalne, akcentujące „logikę mediów”, ze społeczno-konstruktivistycznym, podkreślającym rolę mediów w wytwarzaniu znaczeń, narracji i interpretacji wydarzeń.

3. Nowość pracy polega na interdyscyplinarnym ujęciu mediatyzacji konfliktów zbrojnych oraz na połączeniu badań dyskursu, mediów, konfliktologii i analizy tekstów multimodalnych z metodami ilościowymi, jakościowymi i narzędziami komputerowymi.

4. Dyskurs medialny analizowany jest przez pryzmat reprezentacji, tożsamości, produkcji, konsumpcji i regulacji. Jego podstawową jednostką jest mediatekst, rozumiany jako semiotycznie zakodowany przekaz, klasyfikowany m.in. według kanału rozpowszechniania, gatunku, tematyki, kodu językowego i funkcji.

5. Praca doprecyzowuje pojęcia tekstu multimodalnego, tekstu kreolizowanego, multimodalności, multimedialności, intertekstualności, transtekstualności i precedensowości. Multimodalność uznana jest tu za podstawową cechę współczesnych mediatekstów, opartą na współdziałaniu różnych kodów, kanałów i systemów semiotycznych.

6. Wprowadzono w monografii pojęcie humorystycznego medialno-politycznego dyskursu jako hybrydowego, interdyskursywnego zjawiska aktualizującego się w multimodalnych mediatekstach. Dyskurs ten służy konstruowaniu tożsamości, reaguje na problemy polityczne i społeczne oraz pełni funkcje identyfikacyjną, ideologiczną, kognitywno-emotywną, epistemologiczną i konstruktywną.

7. Karykatura polityczna została zaś zdefiniowana jako podstawowa jednostka humorystycznego medialno-politycznego dyskursu. Jej główne cechy to aktualność, krytycyzm, wyobcowanie oraz współdziałanie komponentu wizualnego i werbalnego. W pracy wyróżniono karykatury indywidualne, grupowe, bezosobowe i hybrydowe, a także jej typy zależne od treści i relacji tekst-obraz.

8. W pracy rozwinięto pomysł zastosowania teorii multimodalności i transtekstualności do analizy karykatury politycznej. Wyróżniono cztery poziomy komunikacji: podpis, wstawki, komunikację między postaciami oraz onomatopcję. Omówiono też chwytły humorystyczne, m.in. asocjację, sprzeczność, hiperbolizację, parodię, maskowanie, satyrę i grę tekst-obraz.

9. Metodologia przeprowadzonego w monografii badania łączy komputerową analizę treści, multimodalną analizę dyskursu i analizę ramową. KKA umożliwia kodowanie i kwantyfikację danych, MMDA pozwala badać współdziałanie modusów w kontekście społeczno-kulturowym, a analiza ramowa ujawnia sposoby organizowania sensów politycznych, ideologicznych i emocjonalnych.

10. Przeprowadzona analiza empiryczna karykatur, dotyczących konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, wykazała dominację karykatur z tekstem, hybrydowych i indywidualnych. Najczęściej przedstawiano przebieg konfliktu i jego uczestników, zwłaszcza osoby, negocjacje mińskie i aneksję Krymu. Najczęstsze środki to wstawki, dymki tekstowe, maskowanie, satyra i sprzeczność, a dominujące ramy to „odpowiedzialność” oraz „agresja + odpowiedzialność”.

11. Analiza jakościowa pokazała, że elementy werbalne współdziałają z metaforami wizualnymi, wzmacniają kontrast, ośmieszają postacie lub wydarzenia i uruchamiają aluzje historyczne. Ujawniono też narodowe różnice między karykaturami: niemieckie pokazują konflikt jako rywalizację geopolityczną USA i Rosji, amerykańskie jako wspólne działanie USA i UE wobec Ukrainy, a ukraińskie jako walkę o wolność przeciw „ruskiemu światu”.

12. Połączenie metod ilościowych i jakościowych oraz wykorzystanie MAXQDA zdaniem autora monografii pozwoliło przeprowadzić kompleksową, wielopoziomą analizę materiału, skwantyfikować wyniki i zwiększyć ich przejrzystość, obiektywność oraz wiarygodność wyników badania.

Opis treści przedłożonych do oceny rozdziałów i artykułów:

1) ПЕРЕДВИБОРЧІ ПРОГРАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ 2012 р.: КОМП'ЮТЕРНИЙ КОНТЕНТ-АНАЛІЗ

Artykuł poświęcony jest komputerowej analizie treści programów wyborczych siedmiu ukraińskich partii uczestniczących w wyborach parlamentarnych w 2012 roku: Naszej Ukrainy, Batkiwszczyny, UDAR-u, Partii Regionów, Swobody, KPU oraz Ukrainy – Naprzód!. Główna teza tekstu zakłada, że zastosowanie komputerowego content analysis pozwala bardziej obiektywnie i porównawczo uchwycić polityczne, ideologiczne oraz aksjologiczne priorytety partii.

Autor wykorzystuje program MAXQDA i łączy kilka typów analizy: ogólną liczbę leksemów, frekwencję leksemów, częstotliwość kodów oraz liczbę leksemów w zakodowanych segmentach. Wyniki (które zdaniem recenzenta nie są wiarygodne, przede wszystkim dlatego, że podano je w liczbach bezwzględnych, podczas gdy badano próby nierównej wielkości) pokazują duże różnice objętościowe między programami: najobszerniejszy jest program UDAR-u, najkrótszy zaś Ukrainy – Naprzód!. W większości programów najczęściej pojawia się leksem „Ukraina”, co autor interpretuje jako sygnał deklarowanego patriotyzmu i troski o państwo. Swoboda wyróżnia się częstym użyciem czasowników postulatycznych, wskazujących na wolę radykalnej zmiany.

W systemie kodów autor wyróżnia trzy główne kategorie: politykę, ideologię i wartości. Najczęściej kodowaną dziedziną okazuje się polityka społeczna, dominująca w większości programów. W wymiarze ideologicznym większość partii odwołuje się do demokracji, wyjątkiem jest KPU, zorientowana na socjalizm, oraz Swoboda, eksponująca nacjonalizm. Wśród wartości widoczne są

różnice: Nasza Ukraina i Swoboda akcentują tożsamość narodową, Partia Regionów i Ukraina – Naprzód! dobrobyt, a UDAR jako jedyna partia wyraźnie eksponuje odpowiedzialność.

Uzyskany wynik potwierdza przydatność komputerowej analizy treści do badań tekstów politycznych. Połączenie analizy frekwencyjnej, kodowania tematycznego i pomiaru objętości zakodowanych segmentów pozwala ograniczyć subiektywność interpretacji i pokazać pełniejszy obraz programowych priorytetów ukraińskich partii.

2) ПОЛІТИЧНА КАРИКАТУРА: ФУНКЦІЇ, ТИПОЛОГІЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (Комп'ютерний контент-аналіз політичних карикатур США, ФРН та України)

Artykuł analizuje polityczną karykaturę jako szczególny obiekt badań lingwistyki politycznej, łączący wymiar wizualny i werbalny. Główna teza tekstu głosi, że karykatura nie jest jedynie formą komentarza politycznego, lecz pełni także funkcję narzędzia konstruowania wizerunku państw i utrwalania stereotypów, a jej analiza przy użyciu metod komputerowych pozwala uchwycić te mechanizmy w sposób systematyczny i obiektywny.

Autor omawia podstawowe cechy karykatury: jej krytyczny i nienaturalny charakter, wykorzystanie hiperboli i ironii oraz częste operowanie metaforą i „efektem wyobcowania”. Podkreśla także znaczenie relacji tekst–obraz oraz wskazuje model interpretacji oparty na etapach opisu, wyjaśnienia i oceny. W dalszej części proponuje dwie typologie karykatur: formalną (indywidualna, apersonalna, grupowa) oraz treściową (ukierunkowaną na wydarzenie, proces lub stan rzeczy).

Kluczową częścią artykułu jest komputerowy content analysis 1444 karykatur z USA, Niemiec i Ukrainy (z lat 2012–2013). Autor buduje system kodów formalnych i treściowych (m.in. „autoobraz”, „obraz obcego”, „symbole”) i analizuje ich frekwencję. Wyniki pokazują wyraźne prawidłowości: karykatury dotyczące własnego kraju koncentrują się głównie na polityce wewnętrznej, natomiast przedstawienia innych państw eksponują problemy polityki zagranicznej. Dominują karykatury z podpisem, choć w przypadku Ukrainy zauważalny jest większy udział form beztekstowych. Analiza symboli ujawnia także różnice kulturowe w sposobach reprezentacji (np. użycie symboli państwowych i zwierzęcych).

Ważnym wnioskiem jest również rola mediów w kształtowaniu wizerunków i stereotypów: karykatura działa jako nośnik uproszczonych, często emocjonalnie nacechowanych obrazów rzeczywistości. Uzyskany wynik potwierdza, że połączenie analizy wizualnej z komputerowym content analysis umożliwia systematyczne badanie funkcji karykatury oraz ujawnienie mechanizmów budowania obrazów „swoich” i „obcych” w dyskursie politycznym.

3) ІНАВГУРАЦІЙНІ ПРОМОВИ УКРАЇНСЬКИХ ТА НІМЕЦЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

Artykuł poświęcony jest analizie strategii komunikacyjnych w przemówieniach inauguracyjnych prezydentów Ukrainy i Niemiec z perspektywy lingwistyki politycznej oraz metod

ilościowych. Główna teza pracy zakłada, że przemówienia inauguracyjne jako rytualne teksty polityczne realizują określone, powtarzalne strategie komunikacyjne, których identyfikacja i pomiar za pomocą komputerowego content analysis pozwala uchwycić mechanizmy budowania przekazu politycznego.

Autor rozpoczyna od przeglądu różnych ujęć pojęcia „strategii komunikacyjnej” (tekstologicznego, retorycznego, psychologicznego, kognitywnego i pragmalingwistycznego), wskazując, że strategie można traktować jako inwariantne modele zachowań językowych ukierunkowanych na osiągnięcie celu komunikacyjnego. Następnie analizie poddano osiem przemówień inauguracyjnych (po cztery z każdego kraju), przy czym – jak pokazuje tabela na s. 3 – różnią się one objętością (najdłuższe u Herzoga i Kuczmy, najkrótsze u Köhlera i Janukowycza).

Badanie oparto na systemie kodów zbudowanym w programie MAXQDA, obejmującym trzy główne typy strategii (semantyczno-psychologiczne, kontekstualne i mini-strategie) oraz 12 podstrategii. Analiza frekwencyjna wykazała, że w przemówieniach obu krajów dominują strategia jedności oraz strategia oficjalnego dyskursu. Jednocześnie ujawniono różnice: prezydenci Ukrainy częściej stosują strategię deklaracji nowych zasad politycznych oraz strategię „światlanej przyszłości”, co wiąże się z ich silniejszą pozycją polityczną i możliwością kreowania programu działania. Z kolei w przemówieniach niemieckich rządziej pojawiają się deklaracje programowe, natomiast sporadycznie występuje strategia ciągłości władzy.

Analiza szczegółowa (tabela na s. 5) pokazuje także, że strategie takie jak „uznanie problemu” czy „strategia zwycięzcy” są silnie uwarunkowane kontekstem politycznym (np. kryzysy lub przebieg kampanii wyborczej), natomiast strategia odpowiedzialności występuje relatywnie rzadko. Dodatkowe zestawienia ilościowe (s. 7) wskazują, że najbardziej rozbudowane strukturalnie są fragmenty realizujące strategię deklaracji nowych zasad politycznych.

Wynik badania potwierdza, że strategie komunikacyjne w przemówieniach inauguracyjnych mają charakter systemowy i podlegają zarówno uniwersalnym regułom (np. dominacja strategii jedności), jak i uwarunkowaniom polityczno-instytucjonalnym danego kraju. Zastosowanie komputerowego content analysis pozwala nie tylko uporządkować materiał empiryczny, ale także zwiększyć obiektywność analizy i uchwycić ilościowe proporcje strategii w dyskursie politycznym.

4) Концептуальна метафора як механізм реалізації когнітивної матриці «Свій-Чужий» у політичному дискурсі (на прикладі виступів А. Меркель)

Artykuł analizuje rolę metafory konceptualnej w realizacji kognitywnej matrycy „swój-obcy” w dyskursie politycznym. Główna teza głosi, że metafora konceptualna stanowi podstawowy mechanizm pozwalający politykom kształtować percepcję przynależności i braku przynależności, a tym samym wywierać skuteczny pragmatyczny wpływ na odbiorcę.

Autor opiera analizę na typologii metafor G. Lakoffa i M. Johnsona, wyróżniając metafory ontologiczne, strukturalne i orientacyjne. Na materiale przemówień Angeli Merkel pokazuje, że wszystkie te typy służą konceptualizacji pojęcia POLITYKI oraz integracji z kategoriami

przynależności (ZUGEHÖRIGKEIT) i nieprzynależności. Szczególnie istotne są metafory ontologiczne (np. polityka jako ciało, rodzina lub budowla), które uprzystępniają przekaz, oraz metafory strukturalne (polityka jako gra, teatr czy szkoła), porządkujące doświadczenie społeczne. Metafory orientacyjne natomiast pozwalają obrazować relacje polityczne poprzez schematy przestrzenne.

Wynik badania wskazuje, że użycie metafor umożliwia taką konfigurację centralnych i peryferyjnych elementów matrycy „swój–obcy”, która przedstawia polityka jako należącego do wspólnoty w sposób dla niego korzystny. Metafora konceptualna pełni więc jednocześnie funkcję poznawczą i perswazyjną, będąc kluczowym narzędziem budowania znaczeń w dyskursie politycznym.

5) Українсько-російська війна у політичних карикатурах США, ФРН та України: досвід кількісного і якісного аналізу

Artykuł poświęcony jest analizie sposobów przedstawiania wojny ukraińsko-rosyjskiej (2014–2015) w karykaturach politycznych publikowanych w USA, Niemczech i Ukrainie. Główna teza pracy zakłada, że karykatura polityczna jako tekst multimodalny (kreolizowany) stanowi istotne narzędzie interpretacji rzeczywistości politycznej, a jej analiza wymaga połączenia metod ilościowych i jakościowych. Autor dąży do wykazania, że dzięki temu możliwe jest uchwycenie zarówno struktury przekazu, jak i dominujących sposobów konceptualizacji konfliktu.

W pierwszym etapie badania zastosowano analizę treści (content analysis) na materiale 439 karykatur (marzec 2014 – luty 2015). Wyodrębniono kategorie formalne (typy karykatur) oraz treściowe (np. wojna, aneksja Krymu, sankcje, katastrofa MH17). Wyniki ilościowe (tabela na s. 5) wskazują na dominację karykatur personalnych indywidualnych oraz przewagę karykatur zawierających komponent werbalny (240 wobec 199 bez tekstu), co autor interpretuje jako efekt silnej personalizacji współczesnego dyskursu politycznego. Istotny udział mają także karykatury hybrydowe, łączące różne środki reprezentacji (np. postacie polityków i symbole).

Drugi etap obejmuje analizę środków budowania ironii, takich jak kontrast między obrazem a tekstem, aluzje kulturowe, gra słów, oksymoron czy homofonia. Następnie autor przeprowadza analizę ramową (frame analysis), identyfikując główne ramy interpretacyjne: „agresja”, „odpowiedzialność”, „konsekwencje ekonomiczne”, „gra” oraz „walka”. Najczęściej występują: rama odpowiedzialności (235 przypadków) i agresji (118), co odzwierciedla sposób konceptualizacji konfliktu w analizowanym materiale.

Wynik badania potwierdza, że karykatura polityczna funkcjonuje jako złożony, wielokodowy (multimodalny) tekst, którego odbiór opiera się na jednoczesnym dekodowaniu warstwy wizualnej i werbalnej. Połączenie metod ilościowych i jakościowych pozwala uchwycić mechanizmy konstruowania znaczeń oraz ukazuje karykaturę jako ważne narzędzie kształtowania społecznego obrazu wojny, o której mowa.

6) BERICHTERSTATTUNG UKRAINISCHER UND DEUTSCHER PRESSE ÜBER DIE RUSSISCHE AGGRESSION IN DER UKRAINE: VERGLEICHENDE ANALYSE

Artykuł zawiera porównawczą analizę sposobu relacjonowania rosyjskiej agresji na Ukrainę w niemieckiej i ukraińskiej prasie jakościowej oraz określa różnice i podobieństwa językowego obrazu relacji. Główna teza tekstu zakłada, że mimo wspólnego tematu oba dyskursy medialne różnią się istotnie pod względem językowym, co wynika z odmiennego charakteru publikowanych tekstów (informacyjnych vs. opiniotwórczych), a – co za tym idzie – kładzenia nacisku na odmienne funkcje komunikacyjne mediów.

Materiał badawczy stanowi 85 artykułów z *Frankfurter Allgemeine Zeitung* i *Dzjerkało Tyżnia* z początku 2015 roku. Analiza została przeprowadzona na poziomie składniowym i leksykalnym, z wykorzystaniem metod ilościowych (analiza frekwencyjna) i jakościowych. Na poziomie składniowym badanie wykazało, że nagłówki niemieckie mają wyłącznie formę zdań oznajmujących, podczas gdy w prasie ukraińskiej – obok nich – występują również pytania i zdania apelatywne, co wskazuje na większą ekspresywność przekazu.

Na poziomie leksykalnym stwierdzono dominację rzeczowników odnoszących się do aktorów konfliktu i jego przestrzeni (np. Ukraina, Rosja, Putin), jednak istotna różnica dotyczy nazewnictwa wydarzeń: prasa ukraińska zdecydowanie częściej używa terminu „wojna”, podczas gdy niemiecka preferuje określenie „konflikt”. Wskazuje to na odmienne sposoby konceptualizacji sytuacji politycznej.

Analiza stylistyczna wykazała obecność podobnych środków językowych w obu korpusach (metafory, porównania, neologizmy), jednak w tekstach ukraińskich są one stosowane częściej i pełnią silniejszą funkcję perswazyjną. Również analiza frekwencyjna pokazuje większą obecność leksyki abstrakcyjnej w prasie ukraińskiej, co wiąże się z bardziej interpretacyjnym charakterem jej relacji.

Wyniki badania potwierdzają, że zasadnicze różnice między analizowanymi mediami wynikają z odmiennego udziału tekstów informacyjnych i opiniotwórczych: *FAZ* koncentruje się na przekazie informacyjnym, natomiast *Dzjerkało Tyżnia* częściej operuje komentarzem i oceną. Ostatecznie autor dochodzi do wniosku, że wybór środków językowych w mediach jest ściśle powiązany z funkcją tekstu i wpływa na sposób interpretacji rzeczywistości przez odbiorców.

7) Політичний медіадискурс і медіатизація політики як базові концепти політичної комунікативістики

Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i koncentruje się na dwóch kluczowych pojęciach współczesnej komunikatywistyki politycznej: „politycznym mediadyskursie” oraz „mediatyzacji polityki”. Główna teza tekstu zakłada, że oba koncepty stanowią rdzeń badań nad komunikacją polityczną, ponieważ opisują fundamentalne mechanizmy funkcjonowania współczesnej polityki w warunkach dominacji mediów.

Autor interpretuje polityczny mediadyskurs jako zasób władzy oraz narzędzie wytwarzania „wirtualnej rzeczywistości politycznej”. Media nie tylko przekazują informacje, lecz aktywnie konstruują obrazy wydarzeń i aktorów politycznych, które dla odbiorców stają się podstawowym źródłem wiedzy o polityce. W tym ujęciu wiadomość jest dyskursywnym konstruktym, podlegającym selekcji według kryteriów aktualności, nowości i zdolności wywoływania reakcji emocjonalnej. Kluczową rolę odgrywa także konkurencja między dyskursami medialnymi, prowadząca do tzw. „wojen medialnych”, w których stawką jest dominacja określonych interpretacji rzeczywistości.

Drugim centralnym pojęciem jest mediatyzacja polityki, rozumiana jako proces rosnącego wpływu mediów i technologii medialnych na życie społeczne i polityczne. Autor, odwołując się do koncepcji W. Schulza oraz J. Strömbäcka i F. Essera, wskazuje, że mediatyzacja obejmuje m.in. rozszerzanie komunikacji, zastępowanie tradycyjnych praktyk przez media, przenikanie się aktywności medialnych i niemedialnych oraz podporządkowanie polityki „logice mediów”.

Wynik rozważań prowadzi do wniosku, że współczesna polityka jest nierozzerwalnie związana z mediami, które nie tylko ją relacjonują, ale współtworzą jej sensy, struktury i mechanizmy działania. Mediatyzacja staje się więc kluczowym czynnikiem kształtującym procesy decyzyjne i komunikacyjne, a analiza mediadyskursu pozwala zrozumieć, w jaki sposób powstaje współczesna „medialna rzeczywistość polityczna”.

8) Russian-Ukrainian Military Conflict in American, German and Ukrainian Political Cartoons: Quantitative and Qualitative Analysis

Artykuł stanowi empiryczne studium sposobów przedstawiania rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego w karykaturach politycznych z USA, Niemiec i Ukrainy. Główna teza tekstu zakłada, że karykatura polityczna – jako tekst kreolizowany (multimodalny), będący połączeniem środków wizualnych i werbalnych – jest istotnym narzędziem dyskursywnego konstruowania obrazu konfliktu, wpływającym na opinię publiczną.

Autor analizuje korpus 489 karykatur z lat 2014–2016, wykorzystując połączone metody ilościowe i jakościowe (analizę treści, analizę ramową oraz analizę metafor). Wyniki analizy treści pokazują, że dominują karykatury z podpisem oraz przedstawienia skoncentrowane na uczestnikach konfliktu i jego przebiegu, co wskazuje na silną personalizację współczesnej komunikacji politycznej. Najczęściej stosowanym typem jest karykatura personalna indywidualna, co potwierdza centralną rolę konkretnych aktorów politycznych w dyskursie medialnym.

Analiza środków wyrazu wykazuje, że efekt ironiczny i satyryczny budowany jest głównie poprzez kontrast, aluzje kulturowe, gry słowne i homofonię. Z kolei analiza ram ujawnia, że konflikt najczęściej ujmowany jest w kategoriach „odpowiedzialności” i „agresji”, rzadziej jako „gra”, „walka” czy „problem ekonomiczny”. Oznacza to, że dyskurs karykatur koncentruje się przede wszystkim na przypisywaniu winy i przedstawianiu działań militarnych.

Istotnym wynikiem jest także rekonstrukcja metaforycznych reprezentacji aktorów konfliktu. Ukraina przedstawiana jest zwykle jako ofiara (np. kobieta, dom), natomiast Rosja i jej przywódca – poprzez silnie negatywne metafory (np. bandyta, manipulator, agresor). Karykatury wykorzystują również różnorodne scenariusze (np. sport, teatr, baśń), które wzmacniają interpretację wydarzeń i ich emocjonalny odbiór.

Wnioskiem artykułu jest stwierdzenie, że karykatury polityczne stanowią ważny element dyskursywnego wymiaru wojny, który funkcjonuje równoległe do jej wymiaru fizycznego. Zastosowanie metod ilościowych i jakościowych pozwala uchwycić zarówno strukturę przekazu, jak i mechanizmy konstruowania znaczeń, co prowadzi do bardziej obiektywnego i wielowymiarowego opisu medialnej reprezentacji konfliktu.

9) Discourse Analysis vs. Content Analysis: Methodological Similarities and Differences

Artykuł ma charakter metodologiczny i jego główna teza opiera się na założeniu pluralistycznym: mimo fundamentalnych różnic epistemologicznych i ontologicznych między analizą dyskursu a analizą treści, obie metody mogą być traktowane jako komplementarne narzędzia badania rzeczywistości społecznej.

Autor rozpoczyna od charakterystyki analizy dyskursu jako podejścia jakościowego, interpretacyjnego i konstruktywistycznego, które bada nie tylko znaczenia obecne w tekstach, lecz przede wszystkim proces ich wytwarzania. W tym ujęciu rzeczywistość społeczna nie jest dana, lecz konstruowana poprzez język i dyskursy, które funkcjonują w określonym kontekście historyczno-społecznym. Analiza dyskursu zakłada więc niestabilność znaczenia oraz konieczność uwzględnienia relacji między tekstem a kontekstem, a także wysoką refleksyjność badacza.

W przeciwieństwie do tego analiza treści opiera się na podejściu pozytywistycznym⁶ i ilościowym. Jej celem jest systematyczne, obiektywne i statystyczne badanie tekstów poprzez kodowanie i zliczanie określonych kategorii. Zakłada ona względną stabilność znaczenia, co umożliwia traktowanie elementów tekstu jako porównywalnych jednostek analizy. Analiza treści koncentruje się przede wszystkim na samych tekstach, najczęściej abstrahując od jego kontekstu społecznego i procesu produkcji znaczeń.

Kluczowe różnice między metodami obejmują: konstruktywistyczną vs. realistyczną ontologię, interpretacyjną vs. empiryczno-statystyczną epistemologię, podejście jakościowe vs. ilościowe oraz koncentrację na kontekście vs. izolację tekstu. Zestawienie tych różnic przedstawiono syntetycznie w tabeli metodologicznej gdzie przeciwstawiono m.in. płynność znaczeń w jakościowej analizie dyskursu i ich stabilność w zwłaszcza ilościowej analizie treści.

⁶ To opinia błędna. Tradycyjna analiza zawartości treści jest narzędziem wywodzącym się z ducha neopozytywizmu, wie, że zlicza nie obiektywnie istniejące cechy, lecz cechy, które widzą w tekstach koderzy.

Najważniejszym wynikiem artykułu jest jednak wskazanie możliwości integracji obu podejść. Autor dowodzi, że bardziej interpretacyjne odmiany analizy treści mogą być włączone w ramy analizy dyskursu, zwłaszcza gdy rezygnuje się z założenia pełnej stabilności znaczenia. W takim ujęciu analiza treści dostarcza narzędzi systematyzacji i kwantyfikacji, natomiast analiza dyskursu umożliwia pogłębioną interpretację procesów konstruowania znaczeń.

Wniosek końcowy podkreśla, że połączenie obu metod pozwala uzyskać bardziej kompleksowy obraz rzeczywistości społecznej: analiza treści zwiększa rzetelność i systematyczność badań, natomiast analiza dyskursu pozwala uchwycić dynamikę i konstruktywny charakter znaczeń. Dzięki temu ich integracja prowadzi do bardziej wiarygodnych i wielowymiarowych rezultatów badawczych.

10) Ukrainisch-russischer Militärkonflikt in amerikanischer, deutscher und ukrainischer Karikatur: medienlinguistische Analyse

Artykuł poświęcony jest analizie karykatury politycznej jako złożonego, multimodalnego narzędzia komunikacji, a jego główna teza głosi, że sens karykatury powstaje w wyniku współdziałania elementów wizualnych i werbalnych oraz zastosowania określonych technik humorystycznych, które pełnią funkcję nie tylko estetyczną, ale przede wszystkim interpretacyjną i ideologiczną.

W części teoretycznej autor definiuje karykaturę polityczną jako formę interdyscyplinarną, łączącą cechy tekstu i obrazu, formę o charakterze aktualnym, krytycznym, stronniczym i deformującym rzeczywistość. Podkreśla jej funkcję jako narzędzia komunikacji politycznej, propagandy oraz komentarza społecznego. Wskazuje również na jej hybrydyczność oraz zakorzenienie w różnych tradycjach badawczych, od medioznawstwa po językoznawstwo.

Analizie podlega korpus 489 karykatur z USA, Niemiec i Ukrainy (z lat 2014–2016), odnoszących się do wydarzeń takich jak aneksja Krymu czy katastrofa MH17. Autor bada materiał na dwóch poziomach: technik humorystycznych oraz relacji tekst–obraz. W zakresie humoru wyróżnia m.in. transpozycję, transformację, sprzeczność, przesadę, parodię i gry słowno-obrazowe, podkreślając, że zazwyczaj współwystępują one w jednej karykaturze (np. zestawienie konferencji w Jaltcie 1945 i aneksji 2014). Analizy przykładów (np. stylizacja Putina jako „gołębia pokoju” z drapieżnymi szponami) pokazują, że humor służy demaskowaniu sprzeczności politycznych i wzmacnianiu krytyki.

Drugim istotnym wynikiem jest zaproponowanie typologii relacji język–obraz. Autor wyróżnia cztery poziomy komunikacji: bezpośredni komentarz autora, inserty sytuujące scenę, komunikację między postaciami oraz elementy dźwiękonaśladowcze. Ponadto wskazuje różne modele powiązań semantycznych, takie jak paralelizm, metonimia, metaforyzacja czy symbolizacja, ilustrowane konkretnymi przykładami (np. metafora „wątku rozmowy” jako rurociągu gazowego). Analiza tych relacji dowodzi, że znaczenie karykatury jest efektem synergii kodów semiotycznych.

Autor proponuje także czterostopniowy model interpretacji karykatury (opis, analiza, interpretacja, ocena), podkreślając konieczność uwzględnienia kontekstu polityczno-społecznego. W

analizie przykładowych karykatur pokazuje, jak symbole wizualne (np. Rosja jako niedźwiedź, Zachód jako gołębie pokoju) współtworzą przekaz ideologiczny.

Wnioski artykułu wskazują, że karykatura polityczna jest narzędziem konstruowania rzeczywistości i ocen politycznych, a jej interpretacja wymaga analizy zarówno technik humorystycznych (uzyskiwania komizmu), jak i relacji tekst-obraz. Połączenie tych elementów pozwala uchwycić ukryte znaczenia i strategie przedstawiania konfliktu ukraińsko-rosyjskiego.

11) Orest Semotiuk, „Wer bin ich: Strategie oder Zufall? Medienlinguistische Analyse von Karikaturen und Memes über den Präsidenten Zelensky”

Artykuł poświęcony jest analizie karykatur politycznych i memów jako multimodalnych form komunikacji medialnej, które współtworzą współczesny dyskurs polityczny. Punktem wyjścia jest założenie, że zarówno karykatury, jak i memy pełnią funkcje nie tylko rozrywkowe, lecz także ideologiczne i komunikacyjne, będąc narzędziami kształtowania opinii publicznej oraz mechanizmami agenda setting. Autor przyjmuje perspektywę mediolingwistyczną i traktuje badane teksty jako element „humorystycznego dyskursu medialno-politycznego”, funkcjonującego na poziomie indywidualnym, grupowym i społecznym.

Pod względem metodologicznym badanie opiera się na analizie korpusu 1319 dokumentów (198 karykatur i 1121 memów z lat 2019–2020) dotyczących Wołodymyra Zelenskiego. Zastosowano połączenie metod ilościowych i jakościowych: komputerowo wspomaganą analizę treści (z użyciem programu MAXQDA) oraz multimodalną analizę dyskursu. Materiał analizowano na kilku poziomach: kontekstu społecznego (chronotop), technik humorystycznych oraz poziomów komunikacji między elementami werbalnymi i wizualnymi.

Wyniki badań wskazują przede wszystkim na dominację memów multimodalnych (68,2%) oraz wyraźne ograniczenie roli tradycyjnej karykatury, co autor interpretuje jako przejaw transformacji współczesnego dyskursu humorystycznego w mediach cyfrowych. Najczęściej wykorzystywanymi technikami humorystycznymi są: satyra, asocjacja i sprzeczność, przy czym zwykle współwystępują one w jednym tekście, tworząc w sumie efekt komiczny. Na poziomie komunikacji dominuje komunikacja wewnątrz obrazu (np. dymki dialogowe), co potwierdza znaczenie interakcji obrazu i tekstu w budowaniu sensu. Analiza tematyczna pokazuje ponadto, że memy i karykatury koncentrują się głównie na ocenie pierwszych miesięcy rządów Zelenskiego oraz problemach polityki wewnętrznej, często eksponując spadek popularności i napięcia polityczne.

W rezultacie artykuł dowodzi, że multimodalne teksty humorystyczne stanowią istotne narzędzie interpretacji rzeczywistości politycznej, a ich analiza – łącząca podejścia ilościowe i jakościowe – pozwala uchwycić dynamikę współczesnego dyskursu medialnego.

12) „Internationale Konflikte in der politischen Karikatur: medienlinguistische Analyse von Karikaturen zum russisch-ukrainischen Militärkonflikt”

Artykuł analizuje karykaturę polityczną jako multimodalne narzędzie interpretacji i konstruowania dyskursu wokół rosyjsko-ukraińskiego konfliktu militarnego. Główną tezą tekstu jest przekonanie, że konflikt zbrojny istnieje nie tylko w wymiarze fizycznym, lecz również – a nawet przede wszystkim – w wymiarze dyskursywnym, który jest współtworzony przez media, w tym karykatury polityczne. Autor zakłada, że analiza tych wizualno-werbalnych tekstów pozwala uchwycić sposoby interpretowania wojny, przypisywania odpowiedzialności oraz kształtowania opinii publicznej.

Badanie opiera się na korpusie 535 karykatur z USA, Niemiec i Ukrainy z lat 2014–2016. Metodologicznie łączy ono podejście ilościowe i jakościowe: komputerowo wspomaganą analizę treści (MAXQDA), analizę ram (frame analysis) oraz multimodalną analizę dyskursu. Autor wyróżnia kategorie formalne i treściowe, a także analizuje strukturę kodów oraz dominujące tematy (uczestnicy, przebieg, kontekst, skutki konfliktu). Istotnym elementem metodologicznym jest zastosowanie teorii ram, pozwalającej identyfikować sposoby konceptualizacji konfliktu poprzez takie kategorie jak „agresja”, „odpowiedzialność”, „skutki ekonomiczne”, „gra” i „walka”.

Wyniki badań pokazują, że dominują karykatury multimodalne, zawierające tekst (83,2%), a więc mające hybrydowy charakter komunikacyjny. Najczęstsze są karykatury hybrydowe i indywidualne, co wskazuje na silną personalizację współczesnej polityki. Na poziomie treści karykaturzyści koncentrują się głównie na przebiegu konfliktu oraz jego uczestnikach, rzadziej na kontekście i konsekwencjach. Kluczowym wynikiem analizy ram jest dominacja kategorii „odpowiedzialność” oraz jej kombinacji z „agresją”, co oznacza, że karykatury przede wszystkim przypisują winę konkretnym aktorom (zwłaszcza Rosji i Putinowi) oraz interpretują konflikt w kategoriach działań agresywnych i moralnej odpowiedzialności. Rzadziej eksponowane są inne ramy, takie jak „gra” czy „walka”, a ich obecność zależy od specyfiki przedstawianych wydarzeń.

W rezultacie autor dowodzi, że karykatura polityczna stanowi ważne narzędzie dyskursywnego konstruowania medialnego obrazu konfliktu, a połączenie metod ilościowych i jakościowych umożliwia uchwycenie mechanizmów interpretacyjnych oraz ideologicznych obecnych w medialnych reprezentacjach wojny.

13) “WAR”, “ARMED CONFLICT”, “HYBRID WAR” IN MEDIA: INTERRELATION OF CONCEPTS

Artykuł Oresta Semotiuka poświęcony jest analizie relacji między pojęciami „wojna”, „konflikt zbrojny” i „wojna hybrydowa” w dyskursie medialnym oraz naukowym. Główna teza tekstu zakłada, że współczesne przemiany w sposobach prowadzenia konfliktów zbrojnych wymagają rewizji tradycyjnych definicji wojny, a termin „wojna hybrydowa” najlepiej oddaje złożoność tych zmian jako pojęcie zbiorcze (umbrella term). Autor wychodzi od analizy ewolucji terminologii po II wojnie światowej, wskazując, że pojęcie „wojny” zostało w dużej mierze zastąpione przez „konflikt zbrojny”, co wynika z uwarunkowań prawa międzynarodowego.

Metodologicznie artykuł ma charakter przeglądowo-analityczny i opiera się na krytycznej analizie literatury z zakresu studiów nad konfliktami, bezpieczeństwem oraz komunikacją medialną. Autor rekonstruuje różne definicje wojny hybrydowej, podkreślając jej istotę jako kombinacji działań militarnych i niemilitarnych (politycznych, ekonomicznych, informacyjnych), realizowanych przez aktorów państwowych i niepaństwowych. Szczególny nacisk położony jest na rolę mediów jako narzędzia „uzbrajania” przestrzeni informacyjnej oraz kształtowania percepcji konfliktu.

Wyniki analizy wskazują, że nie istnieje jednoznaczna definicja wojny hybrydowej, a jej interpretacje są zróżnicowane i często kontrowersyjne⁷. Autor dochodzi do wniosku, że współczesne konflikty niekoniecznie stanowią jakościowo nową formę wojny, lecz raczej nową konfigurację znanych wcześniej środków i strategii. Kluczowym rezultatem jest propozycja traktowania „wojny hybrydowej” jako elastycznego narzędzia analitycznego, umożliwiającego integrację różnych podejść badawczych oraz uchwycenie dynamiki relacji między mediami, polityką i społeczeństwem. Jednocześnie podkreślona zostaje konieczność rozwijania interdyscyplinarnych metod badawczych, zdolnych adekwatnie opisywać złożoność współczesnych konfliktów i ich medialnych reprezentacji.

14) “To make fun of power: political cartoons and memes about President Zelensky. Quantitative and qualitative analysis”

Artykuł Oresta Semotiuka i Viktoriyi Shevchenko analizuje wizerunek Wołodymyra Zelenskiego w karykaturach politycznych i memach traktowanych jako formy humoru politycznego. Główna teza pracy zakłada, że sposób konstruowania tego wizerunku – zwłaszcza proporcje między humorem subwersywnym a wspierającym – jest determinowany przez aktualny kontekst społeczno-polityczny. Autorzy traktują humor polityczny jako szczególną formę dyskursu, która nie tylko bawi, lecz także pełni funkcję krytyczną i poznawczą, działając jako alternatywna forma informacji politycznej.

Metodologicznie badanie ma charakter mieszany (ilościowo-jakościowy). Autorzy analizują korpus 1319 tekstów (198 karykatur i 1121 memów) z lat 2019–2020, wykorzystując komputerowo wspomaganą analizę treści (MAXQDA) oraz multimodalną analizę dyskursu. Jednostkami analizy są kontekst społeczny (ujęty w kategoriach chronotopu), techniki żartu oraz poziomy komunikacji (np. tekst w obrazie, podpisy, dymki). Badanie obejmuje także klasyfikację form (np. memy multimodalne dominujące w korpusie – ponad 68%) oraz identyfikację najczęstszych technik humorystycznych, takich jak satyra, asocjacja, sprzeczność i parodia.

Wyniki wskazują, że memy i karykatury są przede wszystkim multimodalnymi tekstami, w których efekt humorystyczny powstaje dzięki interakcji elementów werbalnych i wizualnych. Dominującą funkcją jest satyryczna krytyka – szczególnie w odniesieniu do spadku popularności i

⁷ Za podobną ostrożność należy autora pochwalić, bo przecież „wojna hybrydowa” jest terminem modnym i bezustannie nadużywanym, więc presja na jego bezwarunkowe przyjęcie jest duża.

problemów politycznych Zelenskiego – co potwierdza przewagę humoru subwersywnego. Jednocześnie analiza pokazuje „efekt bumerangu”: były komik, który wcześniej wyśmiewał władzę⁸, sam staje się obiektem kpin. Autorzy wnioskują, że humor polityczny pełni rolę narzędzia negocjowania relacji między społeczeństwem a władzą, a jego formy odzwierciedlają zmiany w percepcji politycznej. Ostatecznie artykuł dowodzi, że memy i karykatury stanowią istotny element współczesnego dyskursu medialno-politycznego, umożliwiającą analizę nastrojów społecznych i dynamiki władzy.

15. Russian-Ukrainian Military Conflict: Terminological and Discursive Dimensions

Artykuł ma na celu uporządkowanie terminologii oraz ukazanie dyskursywnego wymiaru współczesnych konfliktów zbrojnych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Główna teza autora zakłada, że tradycyjne rozumienie „wojny” jako bezpośredniej konfrontacji militarnej jest obecnie niewystarczające i powinno zostać zastąpione bardziej złożonym, interdyscyplinarnym ujęciem, uwzględniającym także wymiar komunikacyjny i medialny. W części teoretycznej przeanalizowano rozwój pojęcia wojny (w tym cztery generacje działań wojennych) oraz wskazano na rosnące znaczenie kategorii „wojny hybrydowej”, rozumianej jako połączenie działań militarnych i niemilitarnych.

Metodologicznie autor proponuje podejście interdyscyplinarne, integrujące perspektywy nauki o stosunkach międzynarodowych, konfliktologii oraz medioznawstwa. W części empirycznej zastosowano analizę dyskursu medialnego na materiale 400 tekstów informacyjnych z czterech ukraińskich portali internetowych. Wyniki badania pokazują, że konflikt funkcjonuje równocześnie w wymiarze fizycznym (lokalnym) i dyskursywnym (globalnym, międzypaństwowym i lokalnym), a jego obraz w mediach jest zróżnicowany terminologicznie i często niespójny. Autor podkreśla, że media nie tylko relacjonują konflikt, ale współtworzą jego znaczenie, dlatego konieczne jest opracowanie nowych, elastycznych metod badania relacji między mediami a bezpieczeństwem.

16. Laughing at political opponents: Poroshenko's vs. Zelensky's supporters in memes

Artykuł Oresta Semotiuka podejmuje analizę dyskursywnego wymiaru konfliktu między zwolennikami Petra Poroszenki i Wołodymyra Zelenskiego po wyborach prezydenckich na Ukrainie w 2019 roku. Główną tezą autora jest stwierdzenie, że internetowe memy – jako forma humoru politycznego i satyry – stanowią istotne narzędzie symbolicznej walki politycznej, służące zarówno dyskredytacji przeciwnika, jak i wzmacnianiu tożsamości własnej grupy. Memy traktowane są jako multimodalne teksty dyskursu politycznego, w których znaczenie powstaje poprzez interakcję komponentów werbalnych i wizualnych oraz ich osadzenie w kontekście społeczno-politycznym.

Metodologicznie artykuł opiera się na jakościowej analizie dyskursu, uzupełnionej elementami teorii wyższości, swoistej dla pewnej linii refleksji nad komizmem oraz funkcjonalnej teorii dyskursu

⁸ Szkoda, że autorzy szerzej nie wspomnieli o serialu „Sługa narodu”. Sposób krytyki władzy w tym serialu zastosowany był godzien uwagi.

politycznego. Autor wykorzystuje także autorski model analityczny oparty na trzech parametrach: celu (target), ogniska znaczeniowego (focus) oraz sposobu prezentacji (presentation), które pozwalają opisać funkcjonowanie humoru politycznego w memach. Materiał badawczy stanowi fragment większego korpusu (ok. 2500 memów), przy czym szczegółowej analizie poddano osiem przykładów ilustrujących „memiczne starcia” obu grup.

Wyniki analizy wskazują, że obie strony konfliktu stosują podobne strategie dyskursywne: wykluczanie przeciwnika ze wspólnoty („my–oni”), dehumanizację, oskarżenia o niekompetencję i zdradę interesów narodowych, a także mobilizację własnej grupy poprzez humor i ironię. Memy pełnią funkcję jednocześnie subwersywną (atakując przeciwnika) i afirmacyjną (wzmacniając własny obóz), co autor interpretuje w świetle teorii wyższości. Kluczową rolę odgrywa multimodalność przekazu – zestawienie obrazu i tekstu intensyfikuje efekt humorystyczny oraz wpływ na odbiorcę. Ostatecznie artykuł dowodzi, że memy są ważnym elementem współczesnego dyskursu politycznego i formą niekonwencjonalnego uczestnictwa politycznego, odzwierciedlając i zarazem pogłębiając społeczną polaryzację.

17. Superhero contra butcher: Zelensky and Putin in political cartoons on Russian aggression.

Artykuł analizuje dyskursywny wymiar wojny rosyjsko-ukraińskiej poprzez pryzmat humoru politycznego, integrując poziom narodowy (ukraiński) i międzynarodowy. Punktem wyjścia jest założenie, że karykatury polityczne jako multimodalne teksty stanowią istotne narzędzie reprezentacji i interpretacji konfliktu, kształtujące zarówno „obraz własny” zwolenników danego polityka, (self-image), jak i „obraz innego”, do którego się odwołują (other-image). Autor traktuje humor polityczny jako formę dyskursu, która – poprzez napięcie między humorem wspierającym a subwersywnym – odzwierciedla oraz współtworzy społeczne i polityczne postawy wobec wojny.

Metodologicznie badanie opiera się przede wszystkim na multimodalnej analizie dyskursu (MDA), uzupełnionej analizą ram (framing). Kluczową ramę analityczną stanowią trzy parametry: cel (target), ognisko znaczeniowe (focus) oraz sposób przedstawienia (setting), powiązane z relacją między elementami werbalnymi i wizualnymi. Materiał badawczy obejmuje 21 reprezentatywnych karykatur wybranych z większego korpusu ok. 4000 przykładów z 60 krajów. Analiza uwzględnia również typologię relacji tekst–obraz (m.in. paralelizacja, metaforyzacja, kontrast semantyczny), co pozwala uchwycić mechanizmy tworzenia znaczeń w przekazach humorystycznych.

Wyniki wskazują na wyraźne zróżnicowanie funkcji humoru w zależności od kontekstu narodowego i politycznego. W karykaturach międzynarodowych i ukraińskich dominuje humor subwersywny wobec Putina, przedstawianego jako agresor, zbrodniarz lub uosobienie historycznego zła (np. poprzez analogie do Hitlera czy Stalina), natomiast humor wspierający Putina pojawia się wyłącznie w przekazach rosyjskich. Z kolei wizerunek Zelenskiego w karykaturach światowych jest ambiwalentny: w ujęciach wspierających ukazywany jest jako bohater lub „superbohater”, natomiast w

subwersywnych – jako niekompetentny lider zależny od Zachodu. Ukraińskie karykatury koncentrują się natomiast na symbolicznej reprezentacji państwa i armii, marginalizując samą postać prezydenta.

Autor konkluduje, że karykatury polityczne pełnią podwójną funkcję: są zarówno dokumentem epoki, jak i narzędziem walki symbolicznej. Multimodalna struktura tych przekazów oraz relacje tekst-obraz determinują sposób konstruowania znaczeń i wpływają na dystrybucję humoru wspierającego i subwersywnego. W konsekwencji humor polityczny okazuje się ważnym elementem współczesnego dyskursu wojennego, odzwierciedlającym globalne i lokalne podziały interpretacyjne konfliktu.

Łączna ocena monografii i artykułów

Przedstawione prace habilitanta skupiają się na ściśle określonej i uzupełniającej się grupie tematów, a zatem większość artykułów (poza analizami memów, programów wyborczych i przemówień) rozwija lub uzupełnia wątki monografii. Najczęściej (poza wyraźnie, zwykle w przypisach zaznaczonymi wyjątkami) nie mam do nich pozytywnych lub negatywnych uwag, uznając, że w sumie charakteryzują się standardowym i dopuszczalnym naukowym poziomem. Z tego też powodu nie będę monografii i tematycznie związanych z nią artykułów oceniał osobno, zwrócę natomiast uwagę na założenia lub działania, które dotyczą zarazem i monografii, i artykułów, a których obecność moim zdaniem zasługuje na dobrą, lub złą ocenę.

Następujący po jasnym określeniu założeń, celów i rezultatów badawczych we wstępie, rozdział pierwszy realizuje dość niestandardowy pomysł badacza, aby wszystkie używane pojęcia zdefiniować i omówić w rozdziale pierwszym, liczącym w rezultacie ponad 100 stron i ciężkim w lekturze. Podkreślić należy jednak to, że badacz zapoznał się z bardzo szeroką literaturą i uwzględnił nie tylko opracowania zachodnie (aczkolwiek bez polskich), ale i ukraińsko- i rosyjskojęzyczne. W Polsce medioznawstwo rzadziej do tych ostatnich sięga, jak i do opracowań na przykład niemieckojęzycznych (poza może kręgiem badawczym Profesora Waldemara Czachura). Stąd też pod względem opisu literatury przedmiotu praca wydaje się być cenna na naszym terenie. Natomiast zadziwia brak opracowań polskich, a mamy takie, które habilitant powinien był poznać. Pozytywy powinny jednak przeważać nad negatywami tej sytuacji, bo przecież w Polsce sporo wiemy o polskim medioznawstwie, czy np. politologii – a o pracach ukraińskich czy rosyjskich bardzo niewiele.

W oczy rzuciły mi się drobne niedostatki – np. zlekceważenie wciąż aktualnej siły definicji wojny Karla von Clausewitza, zwłaszcza że stawia ona nieprzekraczalną granicę

między pokojową a wojenną polityką (owe „inne środki”) i w zasadzie czyni nieistotnymi spekulacje na temat istnienia i cech tzw. „wojny hybrydowej”, które habilitant relacjonuje, ale – i słusznie – w monografii lub artykułach nie wypowiada się o nich w sposób zasadniczy.

Nie mam uwag co do stosowania w ocenianych publikacjach modnych pojęć multimodalności, framingu, mediadyskursu, aczkolwiek zwracam uwagę, że pojęcie dyskursu, tak jak nie tylko ja je rozumiem, związane jest ściśle z pojęciem języka (tj. kodu językowego), i jeśli - mówiąc o kodzie - mamy na myśli sam system języka, a mówiąc o dyskursie – język w jego użyciach, to przed zadekretowaniem istnienia „dyskursu medialnego” powinniśmy ujawnić, zbadać i scharakteryzować hipotetyczny „język mediów”, do czego – o ile wiem - jeszcze daleko - przynajmniej w Polsce...

Rozdział pierwszy przynosi konkretniejsze informacje, a co za tym idzie – możliwość poczynienia konkretnych uwag. Trochę jest dla mnie niejasne, dlaczego rozwój karykatury politycznej wiąże habilitant dopiero z połową XIX wieku i narodzinami prasy jako masowego medium. Z wielką obfitością karykatur politycznych mieliśmy przecież do czynienia np. w okresie Rewolucji Francuskiej i napoleońskim. Dla karykatury jako karykatury wiele się przecież nie zmienia w sytuacji, gdy ukazuje się już nie w pismach ulotnych i prasie prenumerowanej, lecz w prasie drukowanej w większych nakładach i sprzedawanej anonimowym czytelnikom. A jeżeli tak jest, to powinno się szerzej o tym napisać.

Kolejna pretensja: komizm jako kategoria estetyczna scharakteryzowany jest w monografii i innych pracach habilitanta o karykaturze w sposób szczątkowy, a z pewnością jeszcze szkolne rozróżnienia między komizmem sytuacyjnym, postaci, językowym przydałaby się Semotiukowi w klasyfikacji karykatury, podobnie jak nawiązujące jeszcze do Arystotelesa poglądy o źródłach komizmu (kontrast między oczekiwaniem a spełnieniem, kontekstem a szczegółem itd.). Nie znaczy to, aby klasyfikacje habilitanta były złe, ale zawsze lepiej nie wyważać otwartych drzwi i poszukać antenatów. Być może pomocne habilitantowi byłoby solidniejsze potraktowanie kategorii groteski itd. A już na pewno powinien był zajrzeć do fundamentalnej monografii Bohdana Dziemidoka „O komizmie, Od Arystotelesa do dzisiaj”, a zwłaszcza wydania ilustrowanego karykaturami Szymona Kobylińskiego (wyd. 1967).

I pretensja najważniejsza: habilitant co prawda w ocenianych tu pracach przywołuje klasyków analizy zawartości IAZ (Bernard Berelson, Ole Holsti i Klaus Krippendorff), ale dużo wskazuje na to, że tylko pobieżnie czytał ich publikacje, gdyż

zasad ilościowej analizy zawartości nie umie stosować, a usiłuje to robić. Wyliczę główne błędy:

Powołuje do życia nieistniejącą technikę badawczą, którą nazywa komputerową analizą zawartości (dyskursu) itd., podczas gdy analiza zawartości jest jedna: można ten sam materiał kodować za pomocą fiszek i liczyć ręcznie, można wprowadzać do komputera i liczyć automatycznie, komputerowo to, co się wpisało. Różnica jest tylko czysto techniczna.

Usiłuje opisać działanie programu MAXQDA Analytics za pomocą wskazania na czynności użytkownika, a nie czynności samego programu. Opis zastosowania programu MAXQDA ma u Semotiuka charakter zbliżony do instrukcji dla użytkownika — koncentruje się na kolejnych czynnościach wykonywanych przez badacza (tworzenie kategorii, kodowanie, kwantyfikacja), natomiast w niewielkim stopniu problematyzuje samą procedurę analityczną oraz rolę oprogramowania w procesie interpretacji danych.

Nie opisuje jasno (jak i niejasno), co w jego badaniu ma być jednostką analizy, a co jednostką pomiaru, co uniemożliwia ocenę porównywalności danych, zaciera różnicę między analizą obiektów a analizą przypisań kodowych oraz podważa przejrzystość procedury kwantyfikacji.

Nie dba o to, aby kategorie klucza kategoryzacyjnego (nie używa tego pojęcia, ale niekiedy ma go na myśli) były semantycznie i logicznie rozdzielne, więc by kategorie nie „zachodziły” jedna na drugą. Brak dbałości o to narusza zasadę wzajemnej wykluczalności kategorii, prowadzi do ich częściowej redundancji oraz podważa rzetelność i trafność procedury kodowania.

Potrafi wynik pomiaru nierównych grup przedstawić w liczbach bezwzględnych (na szczęście rzadko, ale nie powinno się to w ogóle zdarzać). Semotiuk w części analiz operuje liczbami bezwzględnymi przy porównywaniu kategorii o nierównym zakresie i potencjalnie nakładających się znaczeniach. Tego rodzaju procedura jest metodologicznie problematyczna, ponieważ nie uwzględnia różnic w „pojemności” kategorii ani ich wielokodowego charakteru, co może prowadzić do przeszacowania znaczenia niektórych z nich.

Generalnie habilitant nie jest też świadom, że procedury ilościowej analizy zawartości zostały wypracowane w celu precyzyjnego uchwycenia stopnia ujawniania się różnic między dużymi korpusami tekstów, co ma umożliwiać porównywanie współwystępujących grup danych (analiza synchroniczna) lub śledzenie zmian w czasie (analiza diachroniczna). Traktując metodę analizy zawartości jako narzędzie do badania

jednej, wyizolowanej grupy interesujących go karykatur, nie uzyskuje wiarygodnych wyników — przede wszystkim ze względu na brak danych porównawczych, bez których analiza zawartości traci swoją podstawową funkcję poznawczą. W efekcie otrzymujemy jedynie luźne zestawienie cech ujawniających się w badanej próbie, które mogłoby zostać równie dobrze ustalone za pomocą jakościowej analizy znacznie mniejszego, reprezentatywnego materiału i wykorzystane np. do celów klasyfikacyjnych lub ustaleń genologicznych.

Natomiast szczytem niezrozumiałych decyzji jest to, co w rozdziale czwartym monografii robi z problemem prezentacji danych. Zasady są takie: po jasnej prezentacji zasad kodowania (zwłaszcza przedstawieniu prawidłowego klucza kategoryzacyjnego) wyniki analizy przedstawia się trzykrotnie: w tabeli, na jasnym i dobrze opisanym wykresie i za pomocą opisu wpisanego w narrację. Tymczasem habilitant przedstawia zamiast tabel screeny wyrzucane przez program oraz kilka niewyraźnych wykresów bez precyzyjnego, czytelnego opisy. Wybrał przy tym możliwe najbardziej skomplikowane z wykresów oferowanych przez program i przedstawił na zminimalizowanych, niewyraźnych rysunkach. Zupełnie tak, jakby sądził, że i tak nikt tych wykresów dokładnie oglądać nie będzie. Przyznam, że nie zrozumiałem jego intencji.

3g) Przedstawiona w „Wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny” oraz „Autoreferacie” informacja dotycząca publikacji i udziału w grantach oraz lista stażów w instytucjach naukowych wskazuje, że dorobek należy uznać za wystarczający dla starań o stopień doktora habilitowanego. Należy przy tym podkreślić duży stopień umiędzynarodowienia dorobku kandydata.

3h) Przedstawiona w „Wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny” oraz „Autoreferacie” informacja o „osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę” w postaci „Wykazu wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych lub artystycznych, z wyszczególnieniem przedstawionych wykładów na zaproszenie i wykładów plenarnych po uzyskaniu stopnia doktora” oraz „Wykazu udziału w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych, z podaniem pełnionej funkcji” - jest w pełni przekonująca i satysfakcjonująca, jeśli chodzi o starania kandydata o osiągnięcie stopnia doktora habilitowanego. Kandydat wykladał też urozmaicony zestaw przedmiotów, co wskazuje na wprawę w wykładaniu i dobre przygotowanie dydaktyczne.

Konkluzja

Wymienione wyżej niedostatki merytoryczne, prócz nieumiejętności prowadzenia badań kręgu ilościowej analizy zawartości nie mają pierwszorzędного charakteru. Jak jednak spojrzeć na wspomnianą nieumiejętność?

Podpowiedź wskazuje fakt ostatniego poszerzenia przez habilitanta swoich pól zainteresowań, na który wskazują zwłaszcza dwa artykuły ostatnie z wymienionych: „Laughing at political opponents: Poroshenko’s vs. Zelensky’s supporters in memes” oraz „Superhero contra butcher: Zelensky and Putin in political cartoons on Russian aggression”. Semotiuk m.in. charakteryzuje w nich „dyskurs karykatury” oraz „dyskurs memowy” bez odwoływania się (czy prawie bez odwoływania się) do ilościowej analizy zawartości, co wskazuje, że najprawdopodobniej postanowił zakończyć eksperymenty z programem MAXQDA, skoro nie przyniosły odpowiednich rezultatów.

Ta zmiana zapatrywań pozwala popatrzeć na dotychczasowe nieumiejętne próby zastosowania do badań metod ilościowej analizy zawartości jako na eksperyment właśnie, z rodzaju tych, które mogą się nie udać, ale pozwalają na wyciągnięcie istotnych badawczych wniosków. Wyrażając nadzieję, że Semotiuk jeszcze do IAZ wróci (wpierw przeczytawszy np. „Analizę zawartości prasy” Walerego Pisarka, poleciłbym też swoje prace), pozwalam sobie zatem na niewzięcie pod uwagę tego eksperymentu, tym bardziej, że Ustawa nakazuje recenzentom odpowiedź na pytanie, czy dorobek przedstawiony przez habilitanta zawiera prace „stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny” oraz świadczy o tym, że kandydat m.in. „wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej”, więc prawodawca zainteresowany jest nie tym, czy habilitant należycie szanuje tradycje badawcze i sprawnie posługuje się technikami badawczymi nieobowiązującymi w jego dziedzinie (Ilościowa Analiza Zawartości nie jest konieczna w badaniach humanistycznych), lecz tym, czy dokonał czegoś nowego. Uważam, że badania Oresta Semotiuka wprowadziły do polskiej nauki nową tematykę, przybliżyły jej nowy, ukraińsko- i rosyjskojęzyczny badawczy obszar, pozwoliły powołać do naukowego życia nowe pojęcie dyskursu karykatury politycznej oraz wskazały na przynoszące interesujące rezultaty, nieilościowe sposoby interpretacji politycznej karykatury i memów.

Po należytych przemyśleniu sprawę uważam więc, że w świetle Artykułu 219 USTAWY z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce przedstawiony

do mojej oceny dorobek pozwala dopuścić doktora Oresta Semotiuka do dalszych etapów postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii.

Kraków 06 maja 2026 roku

Wojciech Kajtoch